

Biskop Jørgen Hees Selvbiografi.

Udgivet af **Bjørn Kornerup.**

(Indledning S. 53. Jørgen Hees Selvbiografi S. 68. Kommentar hertil S. 100. Tillæg af Aktstykker og Breve S. 122).

I Aarhus Bispearkiv¹⁾ (nu i Landsarkivet for Nørrejylland) gemmes et Foliobind, der i Lighed med, hvad der var Skik andetsteds, i en Aarrække (1785—1842) har været benyttet af Ordinanderne til ved deres Ordination heri at indføre en kort Udsigt over deres Levned. Hvor vigtige som Kilder disse »Vitæ« med deres mange, i Regelen nøjagtige Førstehaandsoplysninger end er for den specielle Præstehistorie, saa kan det ikke nægtes, at en saadan lang Række kortfattede og som oftest lidet indholdsrige Selvbiografier af ganske unge Præster gør et temmelig ensformigt Indtryk og sjældent indeholder Stof af større Interesse for den almindelige danske Kirkehistorie. Næsten som en Oase i Ørkenen virker det derfor, at man midt iblandt Ordinandernes formelagtige Levnedsbeskrivelser finder indført en 23 Foliosider lang Selvbiografi, som Stiftets Biskop, *Jørgen Hee*, i Aaret 1788 — et lille Aars Tid før sin Død — har taget sig for at nedskrive.

Skønt Jørgen Hee paa ingen Maade kan siges at have været en Høvding i Aandens Verden, vil det formentlig ikke være uberettiget at lade dette hans Vita træde frem af det Skjul, hvori det saa længe har ligget gemt. Dels

¹⁾ 6. Reversal p. 140 Nr. 37.

vil det nemlig være af Interesse at komme i Besiddelse af fyldigere Efterretninger om en Mand, der i ikke faa Aar med stor Dygtighed beklædte flere af de højeste Embeder i den danske Kirke, og som i Datiden vandt sig et europæisk bekendt Navn som Grev Enevold Brandts Skriftefader, dels vil det sikkert vise sig, at hans Selvbiografi indeholder adskillige Træk, der paa værdifuld Maade kan uddybe det almindelige Kendskab til Oplysningstidens Kirkehistorie.

Medens Hee taler med stor Udførlighed, naar han i sine selvbiografiske Optegnelser skildrer de ydre Omstændigheder i sit Livs Gang, — han var 1738—64 Præst paa Fyen, 1764—77 Holmens Provst og fra 1777 til sin Død 1788 Biskop i Aarhus —, falder hans Ord ganske anderledes knapt, naar det drejer sig om hans egen Udvikling og Standpunkter overfor Tidens Rørelser. Det vil derfor være rimeligt til Indledning at pege paa den Plads, der tilkom ham i det 18de Aarhundredes teologiske og kirkelige Liv, efter hvad man af andre Kilder — særlig hans øvrige Skrifter — kan slutte sig til.

Jørgen Hees Studieaar faldt væsentlig i Begyndelsen af Christian VI's Regeringstid, og i Betragtning af, at han selv siger, at han fra sin tidligste Ungdom har følt en stor Lyst til Præstegerningen, kunde det være naturligt at tænke sig, at han med sin vaagne religiøse Sans var blevet grebet af den Retning, som nu gik sin egentlige Magtperiode i Møde, den hallensiske Pietisme. Dette synes dog ikke helt at have været Tilfældet. I alt Fald var han i sine Studieaar nær knyttet til Repræsentanter for Ortodoksien, saaledes ikke blot til Filologen og Historikeren *Hans Gram*, men ogsaa til Teologen *Marcus Wøldike*, der var en saa afgjort Modstander af Pietismen, og hvem Hee satte meget højt¹⁾.

En enkeltstaaende Efterretning fra Hees første Præ-

¹⁾ Jvfr. hans Selvbiografi nedenfor S. 72.

stetid (i Allerup—Davinde), i Følge hvilken han en Gang skal være bristet i Graad paa Prædikestolen og bittert have beklaget sig over, at der var saa faa i hans Menighed, der vandrede »paa Guds Børns Vej«, viser ham egentlig heller ikke som Pietist, men blot som en nidkær Præst, der var alvorlig bekymret for det religiøse Liv i sine Sogne¹). Ser man endelig paa det tidligste litterære Arbejde, man har fra hans Haand, første Del af den omfattende Forklaring over Passionshistorien (fra 1758), saa synes det baade efter Form og Indhold at dømme at være skrevet af en Mand, der i det store og hele nærmest maa henregnes til den ortodokse Skole. Betegnende er det sikkert ogsaa, at han havde faaet den stift ortodokse teologiske Professor *Peder Holm*, hvem han formentlig har kendt fra sine Studenteraar, til at forsyne denne Tome med en vidtløftig Fortale. Næppe vilde denne skarpt antipietistiske Professor have indladt sig herpaa eller paa sammesteds at rose Jørgen Hee i saa høje Toner, som han gør²), hvis han ikke havde været sikker paa sin Mand; og kan det end ikke nægtes, at man hist og her i Hees egen Tekst finder forskellige Steder og Udtryk — især om den sande Omvendelses Betydning, om Genfødselen, om det skarpe Skel mellem Guds Børn og Verdens Børn, om Vigtigheden af den daglige Helliggørelse³) —, som har pietistisk Klangfarve, saa er det dog vel ikke væsentlig andet eller mere, end hvad enhver nidkær ortodoks Præst ved Midten af det 18de Aarhundrede vilde kunne sige. Partiskellene var paa dette Tidspunkt ikke længere saa skarpe som tidligere, og der kan nævnes flere end Hee, der uden egentlig at have sluttet sig til Pietistpartiet dog havde tilegnet sig for-

¹) Fr. Nygaard, Kristenliv i Danmark gennem hundrede Aar (1741—1840) S. 369.

²) Se nedenfor S. 107.

³) Eksempler: J. Hee, Jesu Christi hellige Lidelses, Døds og Begravelseshistorie I, 105. 181. 241. 455. 507. 534. — 117. — 91. — 392.

skellige af Pietismens praktisk-religiøse Tanker og forstaaet at sammensmelte dem med deres Ortodoksi.

Tydeligere og med større Sikkerhed kan Billedet af Hees aandelige Standpunkt tegnes efter hans Overflyttelse til København 1764. Ved at faa sin Virkeplads i Rigets første Kulturcentrum blev han paa en ganske anden Maade end hidtil stillet Ansigt til Ansigt med den store Forandring, der var ved at foregaa i Synet paa Kirke og Kristendom. I Fortalen til et Skrift fra 1771 har han paa lærerig Maade udtalt sig herom¹⁾. Han var fuldstændig klar over, at den aandelige Situation var blevet en ganske anden i de seneste Aar, og Aarsagen hertil fandt han med Rette navnlig i den Indflydelse, der udgik fra en Række kritiske Aander, som i England under Navnet Fritænkere eller Deister havde vendt sig mod den hidtidige Opfattelse af den aabenbarede Religion og havde proklameret Fornuftens Ret til at efterprøve alle overleverede Forestillinger. Som den konservative Kirke-
mand Hee var, fyldte disse moderne Tanker ham med den største Forfærdelse, og han lægger ikke Fingrene imellem, naar han skal kendetegne deres Ophavsmænd. For Hee var Deismen kun et Udslag af »den fordærvede Naturs Begierlighed efter en syndig Frihed«, og han tager ikke i Betænkning at sige, at »mange vanskabte Fostere af et fiendsk Sind imod Aabenbaringens Lys ere derved fremkomne, som fortiente med ald Ret at dømmes til et evigt Mærke: En *Woolston*, *Toland*, *Tindal*, *Collin* og fleere lærvillige Discipler af Satans Synagoge . . .« Med stor Beklagelse saa han paa de ulykkelige Sjæle, som havde faaet disse Mænds forføriske Skrifter i Hænde og derved inddrukket en Gift, der var stærk nok til at underkue Sandhedens Virkning, saa længe de levede, men som ikke formaaede at hindre dens fulde Frembrud »til Sindets yderste Uroe i Dødens Stund«. Takket være gode

¹⁾ (Upag.) Fortale, dateret 28. Novbr. 1770, til: *Trende Hyrde Breve*, skrevne af D. Edm. Gibson, oversatte af Thomas Hee, Kbhvn. 1771.

Censurforordninger havde Danmark dog hidtil været forskaanet for »deslige Affødninger af Vantroens og Vildfarelsens Aand«, men nu saa det ud til at skulle blive anderledes. Jordbunden var i flere Henseender vel forberedt, mente Hee, og han faar derved Anledning til at udtale sig om Betydningen af *Ludvig Holbergs* moralsk-religiøse Forfatterskab, som efter hans Opfattelse har banet Vejen paa dette Omraade. Da hans Udtalelser sikkert baade er lidet kendte og uden Tvivl meget typiske for konservative Kredses Syn paa denne Del af Holbergs Virksomhed, fortjener de at hidsættes her.

»Imidlertid har dog Lysten til at skrive frit om de hellige Ting ikke aldeles været savnet iblant os, hvilket især mærkes hos en iblant os forhen værende, og endnu i de fleestes Minde levende Skribent, hvis Pen var bedre skaaren til skiemtefulde, end alvorlige Materier. Man vilde have været denne ellers baade med Naturgaver saa og forhvervede Indsigter i verdslige Videnskaber vel forsynede Mand stor Tak skyldig, hvis han ey i sine saa kaldede Moralske Skrifter havde anført et og andet, Guds Tieneste og altsaa Religionen angaaende, paa en Maade, som ey svarer til Materien, han handler om, saasom, naar han skiemter med vore sædvanlige Kirkesange, og de, efter den gammeldags Poesie derudi forekommende Talemaader, som ikke vare de enfoldige til nogen Anstød, førend de nu see dem af samme Skribent drevne til det latterlige, foruden andet meere, som her forbigaaes, og var at ønske, at Author, som baade havde Lyst til at skrive, og tillige besad Evne og Gaver til at skrive i anden Materie, aldeles havde forbigaaet. Imidlertid har man dog ikke taget i Betænkning i en af vore indenlandske lærde Tidender¹⁾ at fremstille baade ham, og den af sin nyemodige, men, Gud veed, ikke skriftmæssige Læremaade bekiendte *Basedow*, som de rette Mønstre i den (*NB.* efter Recensentens Begreep og Tanke,) retskafne Catechetiske Læremaade, imod hvilken den hidtil i vor Evangeliske Kirke brugelige Omgangs Maade, strax fra Ungdommens første Tiid af at bibringe den aaben-

¹⁾ Hee sigter til en Anmeldelse i Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager, April 1767, S. 230 af Jacob Badens Forsøg til en moralsk og politisk Catechismus for Bønder-Børn, 1766.

barede Religions Sandheder, med en utilladelig Skriver-Frihed kaldes den forkeerte«.

Lysten til at skrive frit om kirkelige og teologiske Spørgsmaal havde saaledes ikke manglet i Danmark, men blot ligesom ligget i Dvale. Men efter den 1770 stedfundne Ophævelse af Censuren var der al Grund til at formode, »at en eller anden Fiende af den aabenbarede Sandhed vil . . . tage Anledning til des friere at frembære det onde af sit Hiertes onde Liggendefæe«. Forholdt det sig imidlertid saaledes, var det bydende nødvendigt for »enhver Sandheds Lærere betimelig at holde Modgiften imod saadan Gift i Beredskab, og at forsyne ubefæstede og værgeløse Gemytter imod saadanne Fristerens Anfald«.

Hee lader os ikke i Tvivl om, hvilket Stade han havde valgt at indtage overfor Datidens Bevægelser. Fast og klart havde han sluttet sig til den ældre, delvis engelsk paavirkede Supranaturalisme, og med fuld Ret træder han ind i Rækken af de konservative Teologer, han netop her udtrykkelig henviser til: *Erik Pontoppidan*, *P. Rosenstand Goiske* (jvfr. hans »*Billige Fritanker over ubilligt Fritænkeri*«) og »den . . . af sin Styrke til at skrive ligesaa ziirlig, som grundig, blant os bekiendte« *Ove Høegh Guldberg*, som Hee særlig berømmer for hans to Skrifter »*En omvendt Fritænkens Levnedbeskrivelse*« og »*Breve over vigtige Sandheder*«. Gerne havde Hee selv givet sit Bidrag »af samme Art, eller i det ringeste af lige Hensigt«, men hans mange og betydelige Embedsforretninger havde ikke tilladt ham at udarbejde noget selvstændigt Skrift. For dog at yde noget havde han derfor formaaet sin Søn *Thomas Hee* til at oversætte den engelske Biskop *Edmund Gibsons* Hyrdebreve, som han nu havde forsynet med en Fortale. Af Hees videre Udviklinger om Indholdet af dette Arbejde fremgaar det med al forønskelig Tydelighed, at han selv ganske kunde bifalde denne engelske Supranaturalists Forsvar for Jesu

Persons guddommelige Karakter, især belyst udfra hans Mirakler, for Skriftens Ægthed og for Aabenbarings mange Fortrin fremfor Fornuftens egne Resultater.

Allerede nogle Aar tidligere havde Jørgen Hee i en Prædiken »*Vantroens Synd i sin vederstyggelige Skikkelse og elendige Følger*«, 1767, udtalt sig væsentlig overensstemmende hermed om det mest brændende af alle Spørgsmaal i Datidens teologiske Forhandlinger, Forholdet mellem Fornuft og Aabenbaring. At Hee ikke stod paa det gamle ortodokse og pietistiske Standpunkt, der ansaa Fornuften blot som en Fjende af Guds Rige, men at han tilhører en senere Periode, der ikke var bange for i religiøse Spørgsmaal at argumentere udfra fornufmæssige Grunde, viser sig klart nok her, naar han direkte forkaster den Opfattelse, der hævder, »at Fornuften bør i de Ting, der angaae Menneskets evige Velfærd, intet agtes, men tilside settes«. Men ikke mindre tydeligt fremgaar det af denne Prædiken, at han følte sig hjemme i Oplysningens konservative Lejr, der paa ingen Maade vilde gøre Fornuften til Dommer over Aabenbaringen. »Den *sunde* Fornuft«, Evnen til at finde Sandhed, til at drage Slutninger, til at dømme om Aarsag og Virkning o. s. v. er i sig selv god nok, en stor Guds Gave, hedder det her, men paa Grund af Arvesynden er denne Evne svækket, og som Følge heraf har Fornuften ofte Lyst til at ville gaa sine egne Veje og ville »være Gud for klog, mestre paa Guds Huusholdning, vrage i de hellige Lære-Regler, som Gud i sit Ord har forelagt os«. I Lydighed bør Fornuften derimod bøje sig for Skriften, men gør den det, vil det ogsaa være muligt at eftervise, at der i Aabenbaringen intet findes »uden det, som Fornuften, naar den handler og dømmer frit, uden at være trælbanden af Naturens Ondskab, maa tilstaae at være *Sandhed*, sundt og ret talet om Gud«. Det gælder f. Eks. det kristne Gudsbegreb og Tanken om Menneskeslægtens Frelse ved en guddommelig Forløser.

Der er vel heri Ting, som gaar *udover*, hvad Fornuften af sig selv kunde slutte sig til, men ikke noget, som ikke kan »taale en sund og ret dømmende Fornufts-Prøvelse«. Særlig Vægt lægger Hee paa at fremhæve Skriftens store historiske Paalidelighed, og han antager vistnok som i Almindelighed den ældre Supranaturalisme, at Skriften i sin Helhed er identisk med Aabenbaringen. Endvidere hævder han afgjort, at kun ved at bygge paa Skriftens Udsagn, særlig om Forsoningens Nødvendighed, befinder Mennesker sig paa fast Grund; følger de blot Fornuften egne Indskydelser uden Aabenbaringen, havner de i Tvivl og Usikkerhed og kan kun naa til selvgjorte Lærdomme, der »ved alle Slags paakommende Tilfælde, i sær af Trængsel og Dødens Frygt, lader Siælen blive i største Uroe, og Sindet ængstes af saadanne Tvivl, som en blot Fornuft, der er berøvet det rette Lys, ey formaaer, i hvor skarpsindig den end er, at opløse¹⁾).

Som Teolog var Jørgen Hee hverken original eller betydelig, og hans væsentligste Indsats laa overhovedet paa det praktisk-kirkelige Omraade. En vigtig Side heraf var hans Virksomhed som Prædikant. En Del særskilt udgivne Taler og en uhyre omfangsrig Forklaring over Passionshistorien, der tilsammen fylder c. 2500 tætttrykte Kvartsider, og som faktisk blot er en Samling Ugeprædikener, afgiver tilstrækkeligt fyldigt Stof til at danne sig en Forestilling om hans Ejendommeligheder som Prædikant. Baade indholdsmæssigt set og efter Opbygning og Form at dømme maa Hee nærmest opfattes som en Repræsentant for den ældre ortodokse Prædikemaade²⁾,

¹⁾ De citerede Steder i J. Hee, Vantroens Synd S. 7. 8. 11. 14. 20. Tanken om, at Forsoningen er Hovedhjørnestenen i den aabenbarede Religion, fremhæves ogsaa oftere i Hees hermed ganske samtidige 3. Del af Forklaringen over Passionshistorien, f. Eks. S. 466. 523. 780.

²⁾ N. M. Petersen har endog ment at burde opfatte Hee som en typisk Repræsentant for »den gammeldags Prædiken« (Bidrag til den danske Literaturs Historie, 2. Udg., V, 1. Afdel. S. 209).

selvom der ogsaa er et og andet særlig i den brede, afgjort praktisk anlagte, prunkløse Fremstilling, som kan minde om tilsvarende Arbejder af *Johan Jacob Rambach* († 1735), der i Prædikekunstens Historie i flere Henseender danner Overgangen mellem Ortodoksi og Pietisme. I hvert Tilfælde synes Hee at have været ganske upaavirket af den saakaldte engelske Prædikemaade, der forøvrigt i hans Præstetid var stærkt i Tilbagegang.

Skønt de fleste af Hees Prædikener formelt set er anlagte som tematiske Udviklinger, maa de i Virkeligheden snarest opfattes som Homilier, en Gennemgang af Teksten Vers for Vers, Sætning for Sætning. Navnlig er Forklaringen af Passionshistorien en eneste stor Bibellæsning, selvom hvert enkelt Vers i Lidelseshistorien afgiver Stof til en Art tematisk Prædiken. Med den ældre ortodokse Prædikeform har Hee saaledes det stærkt bibelske og ganske tidløse Præg tilfælles¹⁾.

Nogen fremragende Tankens eller Ordets Mand synes Hee ikke at have været. I et graat og tørt og ofte usigeligt tungt Sprog udvikler han sine jævne Tanker, Flugt og Fantasi har han ikke været i Besiddelse af, og sammenligner man f. Eks. hans Passionsprædikener med Peder Herslebs kraftfulde og gribende Behandling af det samme Emne i hans berømte »Livets Ord udi Dødens Stund« og »Almagt midt udi Afmagt«, vil ingen kunne være i Tvivl om, hvem af de to der var Taleren af Guds Naade. Paa Grund af sine klart fremtrædende Mangler som Prædikant maatte Hee da ogsaa opleve at blive ret stærkt kritiseret af sin Samtid, og Eftertiden har gennemgaaende heller ikke været skaansom i sin Dom over ham²⁾.

¹⁾ Højst karakteristisk er det sikkert, hvad Laurids Smith fortæller, at Hee skal have sagt om en Prøveprædiken af ham, at han »prækede som en Hedning, der var ikke bibelske Sprog nok«. (Professor L. Smiths Selvbiografi, udg. af J. H. Bang, I, 18).

²⁾ Se f. Eks. *Dänisches Journal*, herausg. von Josias Lorck, I, 3. Stück S. 446 ff. *Kritisk Tilskuer* 1776 S. 257 ff. *Dansk Maanedsskrift*

Var Jørgen Hee konservativ i teologisk Henseende, gælder det samme hans politiske Opfattelse. Fremfor alt følte han sig som en trofast Tjener overfor Kongehuset, og flere Gange har han udtalt sig med en saa stor Ærbødighed om Enevoldskongens ophøjede Person, at man vistnok skal have vanskeligt ved at paavise en mere underdanig Udtryksvis.

Typisk i denne Henseende er flere af de Taler, han som Holmens Provst maatte holde, naar Krigsskibe løb af Stabelen. Særlig i en Tale fra 1767 viste han sig ivrig for at indskærpe sine Tilhørere den Sandhed, at »en Konge er jo den Person, som den allerhøjest Regentere i Him-melen, Kongernes Konge og Herrernes Herre, har iblant mange Tusinde udvalt til at synlig beklæde Guds Sted i et Rige«¹⁾.

For en Mand, der var i Besiddelse af saa stor Loyali-tet overfor den regerende Fyrsteslægt, maatte det Stru-enseeske Regimente selvfølgelig staa som en eneste Gru. Han synes da ogsaa jævnlig at have udtalt sig imod det fra Prædikestolen²⁾, og det er forstaaeligt, at han jub-lede, da han fik Underretning om, at Struensee var styr-tet. Johan Bülow har i sin Selvbiografi opbevaret et pud-sigt Træk herom. Da han den 17de Januar 1772 med Livvagtens Faner marcherede forbi Holmens Provste-gaard, stod Hee barhoved og svingede med sin Nathue udaf Vinduet og raabte Hurra³⁾. Betegnende er det og-saa, at kun et Par Dage senere benyttede han Lejlig-heden til i en ret omtalt Prædiken »*Forstyrrelses Forstyrrelse og Mangelens glædelige Forandring*« kraftigt at

1865, I, 436. Aage Friis i Dansk Tidsskrift 1899 S. 488 og især Louis Bobé i Bremerholms Kirke og Holmens Menighed, 1920, S. 157—8. En meget affejende Dom findes hos Rainer Schlösser, Struensee in der deutschen Literatur, 1931, S. 12.

¹⁾ J. Hee, En Tale, som i Anledning af tvende Orlogs-Skibes Ud-lob af Stabelen . . . blev holden, Kbhvn. 1767, S. 6; jvfr. S. 11.

²⁾ Jvfr. nedenfor S. 83, 90.

³⁾ Dansk Tidsskrift 1899 S. 488.

læse det hidtilværende Styre Teksten for dets Letfærdighed og Foragt for Kirke og Kristendom. Med stor Fortrøstning saa han derimod hen til Arveprins Frederik og Enkedronning Juliane Marie som dem, fra hvem Danmarks Frelse skulde komme¹).

Med Hees politiske og teologiske Konservatisme som Baggrund er det ikke vanskeligt at forstaa, at man kunde ønske at betro netop ham det alvorsfulde Hverv at berede Grev *Enevold Brandt* til Døden. Med stor Ængstelse gik han til denne Gerning, men det lykkedes ham hurtigt at vinde Brandts Tillid, og ved at tage sit Udgangspunkt i hans kristelige Barndomsindtryk fik han Held til at føre den uselvstændige og let paavirkelige Greve til en sikkert fuldstændig oprigtig ment Omvendelse. Løsningen af denne Opgave, der ikke viste sig nær saa sammensat, som man kunde have troet, har han selv beskrevet i sit bekendte Skrift: »*Paalidelig Underretning om den henrettede Enevold Brandts Forhold og Tænkemaade*«, 1772, der i flere Henseender er af Interesse som et mærkeligt documentum humanum, selvom det afgjort maa staa tilbage for den langt betydeligere Fremstilling af Balthasar Münter af Struensees tilsvarende Omvendelseshistorie. I Skildringen af sit Forhold til Brandt viser Hee sig rent menneskeligt set som en alvorlig og nidkær, meget medfølelse Sjølesørger, og i teologisk Henseende er hans Standpunkt selvfølgelig et klart Udtryk for det supranaturalistiske Grundsyn, han altid forfægtede. Interessant er det bl. a. at se, at blandt det Udvalg af Bøger, han bragte Brandt til at læse i Fængslet, var der særlig mange af engelske supranaturalistiske Forfattere (Newton, Doddridge, Gibson). Efter kgl. Befaling maatte Hee ledsage den ulykkelige Brandt til Retterstedet og søgte til det sidste at indgyde ham Trøst²).

Brandts Omvendelseshistorie udkom i en Række Op-

¹) Jvfr. nedenfor S. 117.

²) Jvfr. nedenfor S. 93 ff.

lag og Oversættelser og blev flittig læst i Datiden. Jævnlig er den dog blevet gjort til Genstand for en skarp Bedømmelse især paa Grund af den Naivitet, som er et gennemgaaende Træk ved den. Saaledes har den aabenbart nærmest gjort et komisk Indtryk paa den unge *Goethe*, der læste den under sit Ophold som Student i Frankfurt. Læsningen inspirerede ham til at tegne en endnu bevaret Karikatur af Præsten Hee, der prædiker for den fængslede Grev Brandt, og under sin Tegning skrev han følgende Linier som Parodi paa Hees trøstende Ord¹):

Probst Hee.

Bald leuchtest du o Graf, in engelheitem Schimmer.

Graf Brandt.

Mein lieber Pastor, desto schlimmer.

En Mand, der som Hee følte sig saa nær knyttet til Personligheder som Guldberg og Biskop Harboe, Arveprinsen og Enkedronning Juliane Marie, maatte naturligvis i højeste Grad føle sig tiltalt af det Guldbergske Styre med dets stærke danske Præg. Sit Sindelag viste han bl. a. nogle faa Aar senere, 1776, da han skulde holde Tale ved Orlogsskibet »Indfødsrettens« Stabelafløb. Han benyttede da Lejligheden til udfra Ordet: »Lader først Børnene blive mættede« i høje Toner at prise Kongens »landsfaderlige Omsorg og Iver for Landet« ved at udstede den bekendte Forordning af den 15de Januar 1776 om Indfødsretten. Selvom man ikke behøvede at tillukke Landet for fremmede, var det kun naturligt og billigt, at

¹) Der junge Goethe, Neue Ausgabe von Max Morris, III, 77. I Kommentaren hertil (VI, 278—9) henviser Udgiveren til det Sted i Brandts Omvendelseshistorie, hvor Hee ledsager Brandt op paa Skafottet. Goethes Tegning synes dog at vise, at han snarere har tænkt paa en anden Situation: Hees Samtale med Brandt i Fængslet paa dennes Dødsdag, der skulde »blive for ham, hans sidste Jammers og Fængsels, men hans første og evigvarende fuldkomne Befrielses og Saligheds Dag...«. (Paalidelig Underretning, 1772, S. 77).

dets egne Børn havde den nærmeste Adgang til at nyde dets Fordele og Frugter¹).

Selvfølgelig kunde en saadan Tale ikke undgaa at vække Anstød i visse Kredse. Blandt dem, der tog Hees Udtalelser højst unaadigt op, var f. Eks. *A. P. Bernstorff*, der i et bekendt Brev til Ditlev Reventlow ytrede sig med stor Bitterhed herom. Rent bortset fra, at han maatte finde, at Talen i sig selv var usædvanlig plat, følte Bernstorff sig især frastødt af at høre en Fredens Forkynder udtale sig paa en Maade, der kun kunde virke til at fremkalde Splid i Riget²).

Hees loyale Forhold overfor Kongehuset, ikke mindst i Struenseeperioden, har sikkert i ikke ringe Grad bidraget til at bane Vejen for ham til den Stilling, der skulde blive hans sidste, Bispestolen i Aarhus, som han beklædte til sin Død 1788. Som Biskop fulgte Hee med den gamle Mands bekymrede Sind Tidens almindelige Udvikling. Han følte sig ilde til Mode ved at se, hvorledes Skrivefriheden benyttedes til — som han siger —, at »der med ald Dristighed baade tænkes og skrives imod vores allerhelligste Troe«. Som et stort Lyspunkt ansaa han det dog, at der blandt Bisperne var en Mand som *N. E. Balle*, der ufortrødent var rede til at forsvare de overleverede Værdier i Kirke og Teologi³).

* * *

Jørgen Hees Selvbiografi foreligger egenhændigt nedskrevet, og den Form, hvori den fremtræder, gør det sandsynligt, at man staar overfor Forfatterens oprindelige Nedskrift. Selv naar man tager i Betragtning, at Hee hel-

¹) J. Hee, Da Orlog-Skibet . . . kaldet Indføds-Retten udløb af Stabelen, Kbhvn. 1776, især S. 12—14. 20—1.

²) Bernstorffske Papirer, udg. af Aage Friis, III, 477.

³) Jens Møller, Biskop Dr. Nicolai Edinger Balles Levnet og Fortjenester, Kbhvn. 1817, Tillæg S. 104—8, især S. 105.

ler ikke i sine øvrige Skrifter viste nogen synderlig Styrke i elegant Sprogbehandling, maa det siges, at Sproget i det her foreliggende Arbejde er saa tungt og saa fyldt med ubehjælpssomme, tildels misdannede Perioder, at man maa antage, at Biografien er nedskrevet uden Koncept *calamo currente*. Hvad Paalideligheden af Indholdet angaar, saa vil det af Kommentaren fremgaa, at man af andre, især arkivalske, Kilder i mangfoldige Tilfælde kan bekræfte Rigtigheden af de Oplysninger, Hee meddeler, hvad der tillader en gunstig Formodning ogsaa om Værdien af de Steder, der ikke lader sig efterprøve. Dette udelukker dog ikke, at der hist og her kan paavises mindre Unøjagtigheder, som formentlig skyldes øjeblikkelige Erindringsforskydninger hos den næsten 75 Aar gamle Forfatter.

Hees Selvbiografi har i sin Helhed næppe tidligere været benyttet. Dog er det kendeligt, at Rektor *Thure Krarup* har hentet enkelte Træk fra denne Kilde til den Skildring af Hees Levned og Personlighed, som han gav i en Mindetale¹⁾, han i Aarhus Latinskole holdt over den afdøde Biskop en Maanedes Tid efter hans Bortgang.

Med Hensyn til Principperne for Udgivelsen skal følgende bemærkes. Skønt Hees Retskrivning ikke udmærker sig ved særlig Følgerigtighed, har Udgiveren dog foretrukket at prøve paa at gengive Forlægget ord- og bogstavret, da man her har at gøre med et egenhændigt skriftligt Efterladenskab fra en litterært uddannet Personlighed. At der dog nu og da navnlig ved Afgørelsen af, hvornaar Forfatteren anvender stort eller lille Begyndelsesbogstav, kan gøre sig en vis Vaklen gældende, vil enhver kyndig vide. Hist og her er nogle ubetydelige Ure-

¹⁾ Thure Krarup, Sørge-Tale over (S. T.) Hr. Jørgen Hee . . . holden paa den Latinske Skole den 21. Januarii 1789, Aalborg 1789. Og-saa J. C. Bloch i sin *Den Fyenske Geistligheds Historie* I, 692—4. 835—6. 866—71. II, 40—3 maa vistnok delvis bygge paa direkte Meddelelser fra Jørgen Hee.

gelmæssigheder stiltiende blevet rettet, ligesom ogsaa Tegnsætningen er blevet læmpet i Overensstemmelse med de nugældende Regler. Ord, især af latinsk eller gallisk Oprindelse, der i Haandskriftet er skrevet med latinske Bogstaver, er gengivne med Kursiv.

De Oplysninger, som Hees Selvbiografi har givet Anledning til at fremskaffe, er det blevet anset for mest hensigtsmæssigt at anbringe som en samlet Kommentar efter Hees Tekst i Stedet for som Noter under denne. Hovedregelen for Kommentarens Udarbejdelse har været den, at overalt hvor Udgiveren har kunnet nøjes med en Oplysning fra let tilgængelige trykte Kilder, har han udtrykt sig med stor Knaphed; hvor det derimod har været muligt at bringe nye Efterretninger paa Grundlag af dyreberegaaende Undersøgelser af haandskrevne eller mere af-sidesliggende trykte Kilder, har han ikke taget i Betænkning at udtrykke sig med større Udførlighed. Ligeledes er det ikke blevet anset for fornødent at give Kildehenvisninger for Oplysninger hentede fra almen bekendte, paalidelige Værker som Dansk biografisk Lexikon, Danmarks Adels Aarbog o. l., hvorimod de øvrige Kildesteder selvfølgelig overalt er angivne. Medens man m. H. t. biografiske Data vedrørende Præster ofte lader sig nøje med at bygge paa Opgivelserne i S. V. Wibergs Almindelig dansk Præstehistorie, har Udgiveren saa vidt muligt foretrukket i hvert enkelt Tilfælde at hente de Efterretninger, han meddeler om Præsters Levnedsløb, specielt om Embedsudnævnelser, fra arkivalske Kilder, og han søger Berettigelsen for denne Fremgangsmaade dels deri, at Erfaringen har vist, at Wibergs Oplysninger ikke altid udmærker sig ved den største Paalidelighed, dels deri, at det ved Udgivelsen af et Arbejde i et kirkehistorisk Tidsskrift næppe kan synes urimeligt at ofre en særlig Opmærksomhed paa det kirke- og præstehistoriske Stof.

I et Tillæg efter Kommentaren er der aftrykt nogle faa, hidtil ubenyttede Aktstykker, der er egnede til nær-

mere at belyse forskellige Punkter i Hees Levned. Af disse er Nr. 1—4 og 6—9 aftrykte efter samme Princip som Hees Selvbibliografi, medens 5 er normaliseret med Hensyn til Brugen af store og smaa Begyndelsesbogstaver.

JØRGEN HEES SELVBIOGRAFI

Jørgen Hee er fød i Odense Anno 1714 d. 18. November. Min Fader var hr. *Jens Hee*, Præst til *Hospitalet* sammesteds og *Annexet Paarup* i 42 Aar og tillige i sine sidste Aar (formedelst den ved DomKirken eller *St. Knuds* Meenighed værende Sogne Præstes, samt tillige Stiffts Proustes hr. *Hans Blochs* udelighed formedelst en tilslagen Rørelse) først *Vice-Stiffts Proust*, men da bemelte *Bloch* ved Døden afgick, ved à parte Kongelig Benaading virkelig Stiffts Proust, uanseet hand vedblev *Hospitals-Præste-Embedet* indtil hands Døds Dag, hvorefter Stiffts Proustiet igien kom til Dom Kirkens Sogne-Kald, hvormed det stedse har været *combineret*¹⁾. — Min Moder var *Else Pedersdaatter Lund*, en Daatter af *Peder Pedersen Lund*, Byefoged i *Corsøer*²⁾, efter hvis Død hun kom i *Condition* som Kammer-Pige ved høj-Sal. Dronning *Lovises*, Sal. Kong *Friderich* 4des første Dronnings, Hof. DiBe mine salige Forældres Egteskab velsignede Gud med 12 levende Børn, deraf 8 Sønner, af hvilcke ieg er den yngste, de andre 7 for mange Aar siden, deels i Barndommen, deels i Ungdoms og Manddoms Aar hendøde. — Døttrene vare 4, hvoraf 3 ere døde i Barndommen, een er endnu i Live ved Nafn *Dorthe Margrete Hee*, lever i Odense som Encke efter hr. *Christen Schaarup Westergaard*, Sogne Præst for *Wigerslef* og *Wøflinge* Meenigheder samt Proust i *Skoubye-Herred* i *Fyhn*³⁾. — Under min Sal. Faders *private* Underviisning gjorde ieg saadan Fremgang i *Studeringer*, at ieg i mit Alders Tolvte Aar ved *St.*

Hans Dags Tiid 1726 blev sat i *Odense Latinsche Skole* i *Mester-Lectien*. — To Aar dereffter 1728 blev ieg ved samme Tiid forflyttet til *Gymnasium* sammesteds, hvorfra ieg Aaret dereffter 1729 blev med beste *testimonio* meddeelt *nomine Collegii* af Sal. Professor *Søren Ancher-sen*, som da var *Pro-Rector*, formedelst den egentlige *Rectors Mag. Thomas Birkerods* Svagelige Tilstand, samt til-lige betiente *Professoratet* ved *Gymnasium*⁴⁾, *dimitteret* til *Academiet* i *Kiøbenhavn*⁵⁾, hvor ieg ved min Ankomst fant den største Deel af Staden, som den bekiente store Ildebrand i forrige Aars *Octobr.* Maaned var overgangen, endnu liggende i sine *Ruiner*, maatte derfor længst fra *Academiet*, som og var afbrændt, tage *Logement* i *Hummergaden* strax ved *Holmens Kircke*, ved hvis Meenighed det siden i min sildigere Leve-Tiid behagede Gud at sette mig som offentlig Kircke-Lærere. — Effter udstandne *Examen* reiste ieg strax hiem igien, og bereedte mig til anden saa kaldede *Examen Philosophicum*, som ieg ogsaa følgende Aar 1730 *sustinerede cum caractere laudabili*⁶⁾. Tog ogsaa strax dereffter *Gradum Baccalaureatus*⁷⁾, hvoraf ieg dog aldrig benyttede mig, da ieg stændig opholdt mig i *Odense* og altsaa ingen Tiid enten nød Kosten paa *Com-munitetet*, eller enten det *Scheelsche* eller *Friisische Stipen-dium*, for hvilcke begge ieg dog i Fortiden var bleven indskreven⁸⁾. — Min stadige Attraae var ellers at kunde for-blevet ved *Academiet* for at øve mig i det *academische* Fag af *Studeringer*, men da ieg endnu i mit 16de Aar, i hvilket ieg tog sidst nævnte *Examen Philosoph.*, var meget liden af Vext og af Legemet kleinlig, syntes min Sal. Fader best om, at ieg blev hiemme, hvor ieg dog imid-lertid icke var leedig, men kom strax til at blive øvet i at *informere* andre, hvilcket skeede først under min Sal. Faders Opsyn og Veyviißning med endnu levende *Con-ference-Raad Peter Aagaard* og hands ældre Broder *Iens Aagaard*, der for endeel Aar siden er død som Præst til *Saabye* og *Kidserup* i *Siølland*⁹⁾. — Da diße tvende Brødre,

som havde gaaet i *Herlufsholms* Skole, bleve formeldt samme Skoles Nedleggelse paa den Tiid¹⁰⁾ af deres Forældre i *Odense* hiemhentedede, bleve de indtingede i min Sal. Faders Huuß til Kost og Underviibning, hvortil ieg da blev brugt, indtil den ældste blev *dimitteret* til *Academiet*, og den nu levende sat i *Odense*-Skole i øverste *Lectie*. — Dereffter blev ieg af *Commandeur Hans Kaas*, Fader til endnu levende *Admiral Kaas*, Ejere af *Fraugdegaard* i *Fyhn*¹¹⁾, da boende i *Odense*, begiert til *Informator* for hands Børn, hvilcken *Condition* ieg og imodtog i mit Alders 18de Aar, og, saa meget som mine Mellem Tiimer fra *Informationen* kunde tillade mig, ja og med Tillæg af Natte-Tiimer, bereedte mig med ald Fliid til *Examen Theologicum*, hvortil ieg og allerreede forud under min Faders *manuduction* hiemme havde gjort Begyndelse og god Fremgang i Tanke at ville om kort Tiid begivet mig til *Kiøbenhavn* for at *sustinere* samme, men da høj-Sal. Kong *Christian den Siettes* nye *Fundatz* for *Academiet* udkom in *Martio* 1732, hvorj paalagdes enhver, som tragtede effter beste *Character* ved *Examen Theologicum*, at have læst og kunde forklare *Biblens* baade gamle og nye *Testamentes* Bøger i Hoved Sproget¹²⁾, samt forhvervet sig nogen Kundskab i *Kircke-Historien*, vilde ieg, som for min Alders skyld ey havde nødig at haste, ogsaa samle saadan Kundskab, i sær hvad *Hebræischen* var angaaende, thi til anden *Examen* havde ieg *profiteret* ey alleene *totum Nov. Testamentum*, men endog *Demosthenis Orat. Olynthiac. Imam*. — Ved den Anledning, at bemældte *Commandeur Kaases* Børn haffde før min Antagelse hafft tydske *Informatores*, og ieg derved havde Leilighed til at i daglig Samtale med dem øve mig i Sproget, begyndte ieg med Fliid at legge mig effter samme baade *Grammaticè* og *Syntachciè*, gjorde ogsaa i værende Tiid derj saadan Fremgang, at ieg, som meget offte forud havde været af min Sal. Fader øvet og dreven med at prædike i Moders Maalet, *componerede* en Præ-

diken i det Tydske Sprog og holdte samme, som af Sal. hr. *Hans Wøldike*, da værende Sogne Præst for *St. Hans Meenighed i Odense*¹³), hvortil *Garnisonen*, som da bestod af 2 *Cavalerie-Regimenter*, var lagt, paa min Begiering for Sprogets Rigtigheds skyld var giennemseet og saare lidet derudj *corrigeret*, i bemældte Kircke *cum applausu*, hvoreffter bemældte Sal. Mand, som havde hver Onsdag Aaret igiennem Tydsk Kircke-Tieneste, jefnliggen begierte min Tieneste med Prædiken, som ogsaa af mig blev effterkommet. — Og var saaledes denne Kyndighed i Sproget ved Guds Forsyns alvdiise Styrelse siden længe hen i Tiden, som hereffter skal mældes, en nærmere Adgang til Sogne Kaldet ved denne Kircke, hvortil udkrævedes een, som forstod at prædike Tydsk, hvileket Sprog nu formedelst *Garnisonen*[*n*]'s Afgang er nedlagt. — Saa stor som ellers fra mine første *Studenter*-Aar af min Lyst var til Præste-Embedet og vedblev at tilvoxe, saa lidet syntes det for min Sal. Fader at være paßende paa min *Complexion*, den hand formeente ey at være mægtig for at bære Lære-Embedets Byrder, men hand hellere meente, at ieg skulde ved stærkere øvelse *in Scholasticis* tragte effter at blive Lærere i en *Latinsch* Skole. — Der blev mig og virkelig af Sal. Biskop *Ramus* den Ældre *proponeret Rectoratet i Sax-Kiøbing i Laalland*¹⁴), hvor paa den Tiid var en *Latinsch* Skole, hvortil hand vilde forhielp mig, men da ieg baade havde det indvortes Kald af Gud, nemlig en uovervindelig Lyst til at være Præst, var og af den Høyestes Gavnildhed og Naade forleenet med Natur-Gaver dertil, nemlig Frimodighed og en god Hukommelse, da ieg hvercken i det Tydske eller Danske Sprog har nogen Tiid behøvet at hænge af *Papiiret*, ligesom og intet Arbeid, da ieg havde en frugtbar Indbildings Evne, som ved *Bibel-Læßning* var vel forsynet med Skriftens Sprog, var mig kiærere og faldt mig lettere, end at *studere* til en Prædiken, kunde ingen *Proposition* afvende mit Sind fra min Lyst til Præste-Embedet. — Fra bemældte *Condition* tog ieg

Afskeed ved Midsommers Tiid 1734 og ved min Ankomst til *Kiøbenhavn* strax mældte mig hos Sal. *Doctor Marcus Wöldike*¹⁵⁾, en af Fromhed og Menniske-Kierlighed lige-saa meget som af sin store Lærdom og Indsigt, heldst i det *orientalische* Fag, bekient *Theologus*, bedende, at hand vilde prøve mig, hvorvidt min Fremgang var kommen i det, der *requireredes* til *Examen Theologicum* i følge *Fundatzen*, som før er næfnet. — Hand var villig til at føye min Begiering og effter saadan Prøvelse erklærede mig at være beqvem til at gaae til *attestatz*, saa snart ieg vilde. — Men ieg, som selv troede at kunde behøve nogen meere Øvelse i det, som *requireredes*, udbad mig hands *Collegium privatissimum*, som var *merè examinatorium*, hvilket hand og tilstod mig, som desuden og paa samme Maade undergav mig Sal. *Mag. Christian Nold*¹⁶⁾, da værende *Præpositus Communitatis* hands Veyviibning. — Ieg gick da udj ovenmældte Aar d. 20de *Novembr.* op til *Examen Theologicum*, som den Gang blev holdet af bemældte *Doctor M. Wöldike* og da værende *Theolog. Professor* samt Tydsk HofPrædikant *Ieremias Friderich Reuss*¹⁷⁾ og erholdte *Characterem Laudabilem*¹⁸⁾. — Prædikede ogsaa strax derpaa følgende 3die *Decembr.* for *dimiss* over den mig af *D. Wöldike* forelagte *Text 1. Cor. 2,9*, ligeledes *Laudabiliter*. — Imedens ieg saaledes laae denne Gang ved *Academiet*, blev en Plads i det saa kaldede *Borchs Collegium* leedig, og da den store og af sine saavel *moralsche* som videnskabelige siældne Egenskaber og Fuldkommenheder uforglemmelige *Etats Raad Hans Gramm*, der var *Græcæ L. Professor*, og længst forhen min udvalgte *Privat-Præceptor*, var *Ephorus* for bemældte *Collegium*¹⁹⁾, indgav ieg om denne Plads, da ieg til mine Indsigters Udbreedelse gierne havde ønsket at kunde blive ved *Academiet*, en *Supplique* til Ham paa *Grædsch*, saasom ieg og forhen i sær havde lagt mig effter *Grædschen*. — Hand læste den og svarede strax, at hands *votum* var mig skiænket. — Men saasom de øvrige *Professorers Vota*

ogsaa skulde have, var det mig ikke mueligt at faae, *ut vulgo dicitur*, saa mange Hoveder under een Hat, mærkede altsaa deraf, at Herrens Tanker ey vare som mine. — Ieg reiste derfor strax effter overstanden *Examen* og holdne Prædiken hiem igien til *Odense* og vedblev at øve mig saavel i *Theologische Skriffters* og *Bibelens* læbning, som og paa Prædikestolen, havde ogsaa effter min Hiemkomst Tilbud fra adskillige Steder om fordeelagtige *Informations Conditioner*, som ieg dog afslog i den Tancke at kunde bedre anvende Tiden til egen Brug. — Men endelig var det Sted af Guds Forsyn for mig udseet, hvorfra mit Leve-Brød skulde hentes, i det at *General Brochenhuus*²⁰⁾, Ejere af *Bramstrup* og *Lindved Sædegaarde* i *Fyhne*, Chef for det eene af de 2 *Cavalerie Regimenter*, som da *garnisonerede* i *Odense*, begierede mig til *Informator* for sin hiemmeværende Søn *Friderich Brochenhuus*²¹⁾, som da var i 12te Aar, et elskværdigt og dydigt Barn, der siden kom til Hove, og døde i Sal. *Frider.* 5tes Tieneste som *Cammer Iunker* — hvilcken Tieneste ieg og imodtog og tiltraadde *in Octobri* 1735 og havde neppe været $\frac{1}{4}$ Aar i samme, førend *Generalen*, som strax fattede megen Godhed for mig, uden ald Anmodning og Forventelse paa min Side, kom til mig i mit Kammer og gav mig *Expectance-Kalds* Brev paa *Nørre-Lyndelse* Sogne-Kald i mit Alders 21. Aar, saasom Stedets Præst, som dog end ikke var midaldrende, var svagelig af Helbred og formodedes ey at skulle blive gammel. — Imidlertid levede hand til nogle Aar, effter at ieg var bleven Præst til *Holmens Kirke*, og altsaa til viße 32 Aar effter denne Tiid²²⁾. — Tree Aar dereffter 1738 d. 27. *Augustj* døde Sogne Præsten til *Al-lerup* og *Davinde Kirker*²³⁾, hvortil bemældte *General* var Ejere og havde *Jus vocandi*, og strax gaf mig dette Kald, men da ieg ikke havde mine Aar, men derj fattedes $1\frac{1}{4}$ Aar, tvifledes meget, om ieg kunde nyde Frugt af denne *Patronens* Gunst. — Imidlertid indgav ieg derom min allerunderdanigste Ansøgning og foruden det, at *Generalen*

recommenderede mig til Sal. Geheime Raad von *Holstein*²⁴), som da var *Ober-Secretaire*, det meeste, hand kunde, styrede Guds Forsyn det saaledes, at en *Cavalier* hos *Abbedissen* i *Walløe-Stift* (en *Princesse* fra *Würtemberg*)²⁵), der tilforn havde staaet som *Major* ved et af *Cavalerie-Regimenterne* i *Odense*²⁶), og ofte hørt mig prædike Tydsk, var just i *particuliere* Ærinde sent af *Abbedissen* til Hof-fet i den samme Tiid, da min Ansøgning var inde hos den høj Sal. Konge *Christian* 6te. Samme *Cavalier* blev da af Sal. *Ober Cammer-Iunker* og Geheime Raad von der *Lühe*²⁷), som paa den Tiid var *Kammer-Iunker* og Geheime *Expeditions Secretaire* hos Høystbemældte Konge, tilspuurt, om hand kiendte som den, der havde været i Krigs Tieneste i *Odense*, noget til en *Student* af mit Navn, som søgte om *venia ætatis*, hvorpaa denne svarede meget til min Fordeel, hvilket ikke saa snart blev den Sal. Konge refereret, førend hand allernaadigst *accorderede* Ansøgningen, men ieg maatte dog foruden *confirmation* paa Kalds Brevet løbe *à parte* Bevilling for min Alder²⁸), hvorudj var befalet, at *Sacramenternes* Betiening skulde skee ved en anden Præst, indtil ieg fyldte mit 25de Aar. — Ieg blev da til Embedet *ordineret* af Sal. Biskop *Christian Ramus* d. 19de *Novbr.* 1738, som just var den første Dag i mit 25de Aar²⁹), og holdte min Indgangs Prædicken i begge Kircker første *Advents* Søndag. — Levede de tvende første Aar i ugifft Stand og havde i samme Tiid nock at giøre med en meget forfalden Præstegaard at faae samme sat i beboelig Tilstand, førend ieg der indbragte en Medhielp. — Samme tilskickede Guds Faderlige Forsyn mig i min endnu levende dydige og trofaste Ægte-Fælle *Karen Gudme*³⁰), en Daatter af Salig hr. *Matthias Nielsen Gudme*, Sogne Præst for *Sønderbrobye* Meenighed i *Fyhn* og *Anna Dorte Møller*, der var en Præste-Daatter fra *GudbiERG* i samme *Provintz*³¹). — Vores Samling i Ægteskab skeede 1740 d. 12. *Octobr.*, og have vi altsaa fra samme *dato* indtil undertegnede Dag levet under den

Høyestes Varetægt, Velsignelse og Beskiermelse tilsammen paa det 48de Aar, som vist er en særdeles Naade, vi tilbørligen skønne paa, at have seet de Børn, hvormed Gud har velsignet vor Egteskab (som i alt vare 11 — deraf 7 Sønner og 4 Døttre, hvoraf de 4 Sønner ere for os bortgangne til den salige Evighed, de 2 i spæde Barndom, den 3die 8 Aar gammel, men d. 4de et haabe-fuldt Menniske ved Navn *Peder Hee*, *Iuridisch attestatus* paa *Latin* med Beste *Character* og til Tegne-Konsten besynderlig oplagt, i hands Alders 24de Aar³²) — de øvrige endnu levende), opdragne til en Moden Alder, og Ære være Herren, deres Ungdoms Tugtemestere, alle at have skikket sig vel. — Den ældste Søn *Iustice Raad Iens Matthias Hee*³³) var først Læsemester for hands Kongel. Høyhed *Cron Printzen*, antagen til denne Tieneste i denne Herres første Alder — 4 Aar strax effter den *Struenseeische Periodus* var ude —, var i $1\frac{1}{4}$ Aar i samme Betiening og i samme Tiid bragte *Printzen* saa vidt, at hand icke alleeneste kunde færdig læse, men endog besvare, da hand i *Geheime-Conseillets* Overværelse blev *examineret*, et hundrede og nogle og halffemtesinds Tiuge Spørsmåale i hands *Christendom*, *Bibelsche Historier*, ja og af Kirke-Historien³⁴). — Hand blev derpaa sat til *Informator* hos *Cron-Princessen*, indtil hun blev *confirmeret*, da hand afgick med sin *Gages* Beholding indtil videre *Employe*. — Den anden Søn, hr. *Thomas Hee*, var først Sogne Præst i *Stubbekiøbing* og dets *Annex* paa *Falster*, dereffter nu Sogne Præst i *Nyested* samt *Annexet* i *Laalland*³⁵). — Den tredie Søn, *Søren Hee*, *attestatus Iuris* med samme *Character* som hands fornæfnte Sal. Broder *Peder Hee*, da de vare begge alleene til *Examen* paa een Dag — Blev derpaa først *Copiist* og derpaa Kongel. Fuldmægtig i Rente-Kammeret³⁶). — Den ældste af Døttrene, som alle endnu leve, er *Else Dorthe Hee*, gifft med hr. *Anders Borch*, først Sogne Præst ved *St. Hans Kirke* i *Odense*, dernæst i *Nachskow* i *Laalland*, hvor hand nu er³⁷). — Den anden, *Ca-*

tharina Hedewig Hee, giffte i Aaret 1781 med *Etats-Raad Kirketerp* i *Randers*, og har ved ham een Daatter alleene, som nu er i 4de Aar³⁸). — Den næst effter, *Anna Hee*, er ugiffte og hos Forældrene³⁹), *assisterende* sin Moder, som nu er til Aars, i Huusholdingen, hvortil hun er vel skicket og øvet. — Den yngste, *Anna Dorthe Hee*, er allerede for 4 Aar siden bleven *Conventualinde* i *Støfringgaards Closter* med virkelig Hæving⁴⁰). — Saa ønskelig har den Miskundelige Gud gjort vores Kaar med de Børn, hand gav os, af hvilcke de 10 bleve fødte, imens ieg var Præst paa Landet, den 11te og sidste, da ieg var bleven Præst i *Odense*. — Ieg stod da ved Herrens Naade og krafftige Bistand som Lærere ved bemældte tvende Kircker i 21 Aar og havde mit rundelige Udkomme, ja, omendskiønt det behagede Gud at lade mig i værende Tiid Tvende Gange friste samme Skiæbne som saa mange andre ved Qvæg-Sygen, som aldrig nogen Gang levnedes mig det mindste Stykke, hvilcket ogsaa ligesaa mange Gange overgick mig effter at være kommen til *Odense*, hvor ieg som Præst ved Slots Kircken havde 6 Køers Græbning i Slots Markene, før de bleve solgte, men ligeledes hver Gang blev alting berøvet, saa lod Herren, min Hyrde, mig dog ikke fattes noget, enten til Huusholdings Behov eller til Bekostning paa mine Børns anstændige Opdragelse og Underviibning effter Kiønnets Beskaffenhed. — Ieg forlangte derfor, i mange Aar, ikke at komme fra det Sted, hvor ieg befant mig saa vel, ja, da endog under Haanden tvende gode Kald bleve mig *proponerede*, som vare at erholde, undslog ieg mig derfor, vel tilfreds med at blive, hvor ieg var. — Imidlertid, da ieg effter nogle Aars Tieneste blev angreeben af *Hæmorrhoidalsche* Tilfælde, som medførte en skrøbelig Mave, og de tvende Prækeners Holdelse hver Præken-Dag blev mig meer og meere tung, ønskede ieg inderlig, om det saaledes maatte behage Gud, at faae ickun een Kircke at arbeide i og det heldst i en Kiøbsted for derved at befries fra *curæ agre-*

stes, hvormed ieg ellers ikke havde enten Lyst eller Tiid til at *occupere* mig, som desforuden havde daglig Arbeid med mine Børn, ieg selv *informerede*, og i de sidste Aar, ieg boede paa Landet, med det store Verck over *Passions* Historien, ieg arbeidede paa, og allerreede fick deraf den første *Tome* tryckt⁴¹⁾, førend ieg kom til *Odense* at boe. — Ieg gjorde derfor tvende Gange Forsøg ved *vacancer* at ansøge, var og nær ved at *reüssere*, især da Sogne Kaldet i *Nyborg* var leedig⁴²⁾, for hvilket Højsal. Kong *Frid. 5te*, for hvem ieg i Aaret 1750, da ieg just for Ansøgning at gjøre, var reist til *Kiøbenhavn*, prædikede i Slots Kircken, havde skrevet mig i *Protocollen*; men Dronning *Sophiæ Magdalenes intercession* for en anden fick dette omstøbt, som ieg endog fra en paalidelig Mand erfarede at have giort den Sal. Konge ont heldst af den Grund, at ieg havde erbudet mig for de 2 i *Nyborg garnosirende*[!] *Invalides Compagniers* skyld, som meestendeel vare lutter Tydske og tilforn havde hveranden Tiirsdag haft Tydsk Kircke-Tieneste⁴³⁾, men nu i lang Tiid var effterladt, at optage den for dem saa fornødne Skick paa nye. — Ieg ansaae da diße, og heldst den sidste frugtesløße, Ansøgninger som et tydelig Vinck af den Høyestes Villie, der bød mig at blive paa det Sted, ieg var og derfore vel tilfreds med Herrens Villie og stadig besluttede aldrig at ansøge meere. — Da derfore Præsten ved *St. Hans* Kircke hr. *Hagen* i Foraaret 1759 hastig døde⁴⁴⁾, og ieg, som boede en Miils Vey fra *Odense*, fick fra mine Bekientere sammesteds et Brev og Bud effter det andet, som lod mig Dødsfaldet vide, gav ieg til enhver det Svar fra mig, at ieg aldeles ikke vilde søge det, hvilcket stod saaledes hen i 5 Uger, da den Sal. Konge paa sin Giennem Reise til *Holstein* opholdte sig en Dag over i *Odense*⁴⁵⁾, havende det *Danske Cancellie* med sig, hvor ved Sal. Geheime Raad *Hielmstjerne*, som da var *Etats* Raad, var *maitre des Requêtes*⁴⁶⁾. — Hand havde aldrig seet mig eller ieg ham, men vel i Anledning af mit

Passions Skriffts første Deels Udgave hørt noget om mig og derfor i Samtale med Sal. Stiffts Proust hr. *Jacob Ramus*, der siden *succederede* sin Fader i Biske-Embedet⁴⁷⁾, lod mig tilskynde at gjøre Ansøgning om bemelte *vacance*, som da effter Kongens Hiemkomst til Kiøbenhavn blev mig *accorderet*, og mit Kalds Brev udstæd d. 10de *Septembr.*⁴⁸⁾, hvorpaa ieg i dette Embede blev indsat af bemelte Sal. Proust *Ramus* Alle Helgens Dag, som da var. — Ved dette Embede stod ieg ved Herrens Naade i 3½ Aar, og havde des imidlertid den særdeles Forretning i Aaret 1762, at det *Corps Husarer*, som just da blev oprettet i *Odense* og henhørte altsaa til *Garnisons* Kirken, 800 Mand stærk⁴⁹⁾, blev paa den Dag, da de skulde samtl. gjøre Troskabs Eed i Kongens Tieneste, med en Offentlig Tale paa Dansk, og dernæst for de Tydskes Skyld paa Tydsk, under aaben Himmel paa *Odense*-Heede, hvor ieg paa en liden Høy staaende var omringet af Mængden, der gjorde en Kreds af mig, højtidelig med Formaninger, Opmuntringer, Bønner og Ønsker indviet til Tienesten. — Udi samme Aar ved *St. Hans* Dag fulgte ieg mine tvende ældste Sønner, som da *deponerede*, til *Academiet* og ved den Leilighed fant mig forbunden til at opvarte velbemældte *Etats* Raad *Hielmstjerne* som min Befordre til Kaldet i *Odense*, af hvem ieg da blev underrettet om den Naade, Kongen havde beviist imod den gamle Biskop *Ramus*, at udnæfne hands Søn Stiffts Prousten til hands *adjunctus* og *Successor* i Embedet⁵⁰⁾ samt ved saadan Anledning tilskyndet til det, ieg ellers aldeles ikke havde i Sinde, nemlig naar denne Omvexling skeede, at søge Stiffts Proustiet, hvortil hand frivillig erbød sig at ville udrette, hvad hand formaaede. — Ieg havde altsaa ey ringeste Grund til at holde mig tilbage, da Forandringen skeede, som just indtraf mod Enden af samme Aar. — Det behagede ogsaa Guds Forsyn, hvoraf alting styres, at lade min Ansøgning lykkes, saa at ieg paa Sogne Kaldet til Dom Sognet, hvormed, som før er nældt,

Stiffts Proustiet saavelsom Proustiet i Odense-Herred stedse er forbunden, erholdte min Bestalling under 11. Febr. 1763⁵¹). Blev og af Sal. Biskop *Ramus* selv den yngre, hvem ieg *succederede*, indsat i Embedet som Sogne Præst *Dom. Iudica* og til Proustiet *ordineret* paa Foraars Lande Modet, som altid holdes d. første Onsdag effter *Quasimodog*. — I samme mit Prouste-Embed indsatte ieg i Præste-Embedet hr. *Andreas Borch*, der havde været Feld-Præst ved et af *Regimenterne*, som laae i *Holstein*, og *succederede* mig i Sogne-Kaldet ved *St. Hans Kirke*, blev Aaret dereffter min Sviger Søn, saa og hr. *Peder Trolle*, som blev Sogne Præst til *Werninge*, der og ligger under *Odense-Herred*⁵²). — I *St. Knuds* Kald tænckte ieg nu bestandig at forblive indtil min Død, thi endskiønt det havde paa den Tiid svare Byrder af *extraordinaires Pensioner* til Tvende Encker, saa var dog de øvrige Indkomster tilstreckelige nock til min og mines anstændige Udkomme. — Imidlertid var den Høyestes Beslutning med mig anderledes, thi da *D. Theolog.* og Proust ved *Holmens Kirke* i *Khavn*. Dr. *Poul Matthias Bildsøe* i følgende Aar 1764 blev kaldet til Biskop i *Aarhuus Stifft*⁵³), fick ieg *medio Septembr.* Brev fra Sal. Geheime Raad *Thott*, da værende *Ober-Secretaire* i *Cancelliet*⁵⁴), hvorudj mig gaves den høj-Sal. Konges Villie tilkiende at ville høre mig prædike, og ieg altsaa maatte forføje mig til *Fredensborg*, hvilcken Befaling ieg strax effterkom og prædikede i *Fredensborg Slots Kirke Michels Dag*, som da var, derpaa fick Befaling at prædike for hands Kongel. Høyhed *Cron Printzen*, nu vores allernaadigste Konge, der da tillige med hands Kongel. Høyhed *Arve-Printzen* holdt Hof paa *Friderichsberg-Slot* ved *Khavn*. — Da dette var skeet, reiste ieg igien til *Odense*, men 3 Uger dereffter blev af Sal. Geheime R. *Thott* underrettet om min Ud nævnelse til at være Sogne Præst ved *Holmens Kirke* samt Proust ved *Søe-Etaten* og *Garnisonen*. — Min Bestalling derpaa er forfattet d. 9. *Novbr.*⁵⁵), og ieg, skiønt

det var heel sildig paa Aaret, dog for at ikke forekommes af Vinteren effter holden Afskeeds Prædiken fra *St. Knuds* Meenighed sidste Søndag effter *Trin.* begav mig i Begyndelsen af *Decembr.* Maaned strax paa Reisen og kom saaledes effter bekommen *Collatz* af *Sal.* Biskop *Harboë*, hvorved ieg indsatte mig selv i Embedet, til at holde min Indgangs Prædiken i *Holmens Kirke Dom. 3. Adv.*, hvorved en fast ubeskrivelig Mængde af Tilhørere fra alle Kiøbenhavnens Meenigheder indfant sig, som ogsaa kand sluttes af den Mængde af Karreter uden for Kircken, som af en viß Person bleve tallte, og vare paalidelig i alt 266. — Ieg indgick altsaa, effter at nyligen have fyldt mit 50de Alders Aar og begyndte at tiltræde Alderdommen, effter *Dauids* Fortrøstning — *Psalm. 71,16* — i *Herrens Herrens* Krafft i den folke-riigeste Meenighed og det *laborieuseste* Embede, som findes i Kongens Riger og Lande, og stod ved samme, understyttet ved den Aldmægtiges Hielp, i fulde 13 Aar og 3 Maaneder. — I værende Tiid havde en deel vigtige Forretninger, dels Prouste-Embedet, dels Sogne Embedet ved *Søe-Etatens* Hoved-Kirke vedkommende. — Som Proust indsatte ieg hr. *Ies Wester Biørnsen* til Præst i *Citadellet*, og da hand kom derfra til *Helsingøer*, hr. *Christian Bastholm*⁵⁶), nu *Doct.* og *Confessionarius*, som af *Missions Collegio*, hvorj ieg i Aaret 1767 var bleven Medlem og tillige Med *Directeur* ved *Waysen-Huuset*⁵⁷), blev kaldet til Præst i *Smyrna*, men effter sin Hiemkomst blev Præst i *Citadellet*, i samme Embede af mig blev indsat. — Dernæst hr. *Abraham Volkersen* til Præst i *Christians Pleje-Huuf* — hr. *Hans Henrich Tybring*, der siden *succederede* mig i *Holmens* Proustie og Sogne-Kald, til Øverste *Capellan* ved *Holmens Kirke*, og hr. *Peder Hersleb Abildgaard* til nederste *Capellan*, saa og, da hand blev forflyttet til *Christianshafns* Sogne-Kald, hr. *Henrich Borchgrevink* i hands Sted — hr. *Joh. Hier. Chemnitz* til Tydsk Præst ved *Garnisons Kirken*, [og] *Prof. Herman Treschow* til Dansk Sogne Præst ved

samme⁵⁸). — Som *Holmens* Præst har ieg uden for Kirken hafft adskillige Taler at holde ved Orlog-Skibes Udløb af Stabelen paa nye *Holm*. Skibenes Navne, som saaledes af mig ere bleven indviede, ere, som følger — *Carolina Matthilda*, som just løb af, da samme Engelske Princeße var paa Reißen til *Danemarck*, — Navnet blev siden forandret til *Øresund* —, *Christianus 7mus*, det største Skib i Flaaden paa 90 *Canoner*, — *Dronningen* paa 80 *Canoner*, det eeneste i Flaaden, bygget af 2 Dæck alleene, — blev siden kaldet — *Den Prægtige*, — *Holstein* — *Dannebrog* — *Sleswich* — *Elephanten* — *Sophia Friderica* — *Indføds Retten* — *Den nye Bygning*, siden kaldet *Wagrien*, da det *Kielsche* var kommen til Kronen, og endelig i mit sidste Aar ved *Holmen* — *Iustitia*⁵⁹). — Af de Taler, ieg derved holdte, hvorved Hands *Majestet* Kongen og Arve-*Printz Friderich* altid vare nærværende (To Gange undtagen), ja, da *Sophia Friderica* løb af Stabelen, vare alle Kongelige Personer overværende, *inclusive Cron Printzen*, som da neppe var 8 Aar, ere 4 bleven tryckte effter andres, heldst *Søe-Officiernes* Begiering, men den over *Christianus 7* blev af Kongen selv befalet at trykkes⁶⁰). — Af usædvanlige Forretninger har ieg ellers i værende Tiid af mit Embede ved denne Meenighed hafft tvende, nemlig Tvende *Proselyters* Underviisning og Indlemmelse i den *Christen Kircke* ved den helige Daab. — Den første en *Iode* ved Navn *Marcus Salomonsen Nyborg*⁶¹), som angav sig for Sal. Biskop *Harboë* at ville overgaae til *Christendommen* og blev af ham henviist til mig for at undervises, hvortil hand baade var lærvillig, af got Begreeb, saa og forud ved Skriffters Læbning, da hand forsickrede at have fra sit Alders 14de Aar af baaret Tvifl om sin *Iodische Religions* Rigtighed, temmelig grundet i de rette *Principiis*, havde ogsaa forud givet en liden *Pièce* i Tryck til Forsvar for *Ioderne*^{62a}), som den bekiendte *Elimas*^{62b}), ald Re[t]færdigheds og heldst den *Evangelische Sandheds Fiende* og *Satans Apo-*

stel *Voltaire*, hvis Hukommelse med rette er hos alle retsindige i vedvarig Forbandelse, havde skrevet et Skriffthimod for at indprente Regenter den højeste *intolerance* imod denne elendige og ulyksalige Slægt. — Effter sin Daab udgav hand ogsaa et meget grundig Skriffthimod megen Berømmelse *censureret* af *Doct.* og *Prof. Cramer*, indeholdende de Grunde, hvorved hand var overtalet til at overgaae til den *Christen Kircke*, og værd at læses⁶³). — Da hand skulde døbes og af mig blev tilspuurt, hvad Navn hand fremdeele vilde have, svarede hand, at da andre, som ved deres *Religions* Forandring havde egennyttig[e] Hensigter, lode sig gemeenligen kalde effter en og anden af de Kongelige Personer for derved at vinde en Gave, vilde hand, som havde den sande Grund og det rette Øyemærcke, kaldes effter Biskop *Harboë*, som henviiste ham til mig, og mig, som havde været hands Veyleder — blev derfor kaldet *Ludwig Iørgen*. — Hand gjorde ogsaa ypperlig reede for hands Bekiendelse og besvarede færdig 131 Spørsmåal, som ieg siden lod reenskrive og har i min Forvaring. — Hand *inviterede* til sine Faddre eller Vidner de fornemmeste iblant de Lærde, *Conference Raad Kall*, *Cammer H. Suhm*, Biskop *Harboë*, *Doctores* og *Professores Theologicæ Holm*, *Rosenstand*, *Cramer* og fant alles store Bifald⁶⁴). — *Texten*, ieg ved den Forretning forklarede, var *Pauli Ord Rom. 11,23*. — Hand gifftede sig ohngefehr et Aars Tiid dereffter med en Borgers Daatter i *Kiøbenhavn*, og bad mig forrette Brudevielsen og saaledes som den, der havde indleedt ham i Kircken, ogsaa leede ham til en Ægtefælle⁶⁵). — Ieg brugte til den Tale *Ruths Ord* — *Ruth 1,16* — *Dit Folck er mit Folck, og din Gud er min Gud*. — Hand er Sæbe-Syder af *Profession* og derved nærer sig reedelig, holdte sig og, imedens ieg var ved Meenigheden, til min Skrifftestoel med megen Andagt, saa at hvercken Kircken haver nogen Skam af denne Tilhængere, eller ieg nogen Fortrydelse over mit Arbeid med ham. — Den anden *Proselyte* derimod var af det usæd-

vanligste Slags, og som man aldrig tilforn her i Rigerne har vidst af at sige. I *Hamborg* skal, som Sal. Biskop *Harboë* ved samme Tiid fortaalte mig, for næsten imod 60 Aar siden været een af samme slags, og fleere veed man ey i den *Evangelische Kircke* at nævne. — Personens *Religion* og dens *Fratrædelse* var saa usædvanlig og her ubekient, at endog 2 Aar effter, at hand var ved Daaben indlemmet i Kirckens Samfund, fick en Mand af den *Reformerede Meenighed* i *Kiøbenhavn* ved Navn *Willermé*⁶⁶⁾ Skrivelse fra *Theol. Professores* ved *Universitetet* i *Duisburg* i det *Clevische*, som af de lærde Tidenders Omvanckning i hiin Egn havde erfaret, at slig en *Proselyt* var her ved *Holmens Meenighed* bleven antagen til Daaben og begierede derfor ved bemelte Mand af mig nøyagtig Underretning om denne saa siældene *Casus*, den ieg og under min Haand meddeelte. — Omstændighederne maa nu nøyere forklares. — I Aaret 1771 ved Midsommers Tider, da den *Struenseeische* Værdighed og Vælde var steegen til det Høyeste og syntes at true ald *Religion* og *moralité* fuldkommen Undergang, i det ringeste gjorde dertil ald muelig Anstalt, som præbede alle retsindige og for Guds Kirkes Sag bekymrede Siæle, i sær og retskafne Lærere, mangt et Bekymrings Suck af Hierterne, ja vel og Taarene af Øynene, særdeles og da den bekiente Forordning af 14. *Iun.* 1771⁶⁷⁾ udkom (uimodsigelig effter *Struensees* Anlæg, hvorimod ieg, som den trofaste Gud gav Mod og Lyst til at vidne imod den bedrøvelige Tiids verderstyggelige Anstalter, hefftig tornede i en Prædiken⁶⁸⁾, holden *Dom.* 6 *p. Tr.*, brugende til Indgang *David's Ord Psalm.* 119, 126), ved samme Tiid kom til mig een Dag, da ieg stod færdig at gaae ud, en Person, liden af Vext, som begierede at blive en *Christen*; da hand taledes Tydsk, endskiønt ikke reent, tænckte ieg strax, det maatte maa-skee være en forløben *Iøde*, som i anden Hensigt end den nyß beskrevne vilde antages som *Proselyt*, i den Formee-ning gav ieg ham strax et kort Svar og betydede ham,

at der hørte noget meere til at blive optagen i vores Kircke end saaledes at give en slags Begierlighed der-effter tilkiende, og siden hand da forlangte *Christendom*, følgelig var endnu deruden for, maatte ieg først vide, hvo og af hvad *Religion* hand hidtil havde været, men hvor forbauset blev ieg icke, da hand svarede, hand var en *Manichæer*; ieg spuurte, fra hvilket Land hand var, og fick det Svar: Fra *Slavonien*, og det af Hoved Staden *Esseck*, hvor hand sagde, der vare mange *Familier* af den *Sect*. — Ieg blev ved at spørge, om samme endnu holdte ved de gamle *Manichæische Principia*, og hvad hand troede? Hand svarede sig at troe paa en god Gud og en ond Gud, dertil ieg svarede, at den, der kunde troe dette, kunde troe alt, hvad hand skulde, eller rettere at sige, troe slet intet. — Men da Tiden ey tillod mig at tale meere med ham denne Gang, satte ieg ham en viß Tiid til at komme til mig Dagen dereffter, da ieg nærmere vilde betyde ham mine Tancker om hands urimelige Sæt-telser. — Hand kom rigtig, og da ieg igientog mit Spørsmaal, om hand virckelig troede, som hand Dagen tilforn havde erklæret, svarede hand aldeles: Ia; da ieg først sagde, at hand maatte endelig troe det, hvorj hand fra Barns Been var opdragen og underviist, men derhos gav ham at forstaae med tydelige Grunde, hvor plat striidig det var imod den blotte Fornufft at forestille sig en ond Gud, da den blotte Nævnelse af saadan et Væsen, som kaldes Gud, forestiller et uendelig Indbegreb af ald fuldkommen Lycksalighed og Godhed, og at kalde saadant et Væsen Ond er sig selv saa aabenbare Modsigende, som om man vilde sige: et Mørk Lyß. — Gick derpaa gandske kortelig de *Christnes* sunde og sande Forestilling om det Guddommelige Væsen igiennem, som, endog uden anden Aabenbaring, Fornufften selv maa antage for det rigtige og rette, og lagde ydermeere dertil, saa meget som ieg i Korthed kunde, den faste og sande Grund, paa hvilken vi *Christne* effter et høyere Lyß bygge vores Guds

Dyrckelse og evig Lycksaligheds viße Haab, og, da ieg dette havde sagt, formærkede, at hand blev rørt, saa at endog Taarene flød ham af Øynene, hvorpaa ieg spuurde om Aarsagen til saadan Veemodighed, hand svarede, at hand beklagede, hand hidindtil ikke havde hafft den Forstand. — Her syntes ieg nu at finde den rette Grund til hands Længsel effter *Christendom* og tænckte ved mig selv: Herre Gud! man søger i denne elendige Tiid at ville have *Christum* udryddet iblant os, og her kommer een blot fremmed fra et langt bortliggende Land og Sted, ja af halv-hedensk *Sect* og søger *Christum*. — Vel an, ieg i *Jesu* Navn baade bør og vil antage mig ham til Underviibning; sagde ham derpaa, at saa sant hand vilde være lærvillig, viise sig bestandig i at imodtage og følge mit Raad og Veyviibning, vilde ieg, endskiønt, Gud veed, mit egentlige Embede gav mig fuldkommen nock at bestille, i Herrens Navn paatage mig dette Arbeide, som ieg med Sandhed kand kalde det møysommeligste med een Person, ieg nogen Tiid har hafft, thi foruden det, at hand, som paa sine Omreißer i Tydskland, da hand af *Profession* var Strømpevæver, vel havde lært noget Tydsk, men ikkun talede det slet, maatte, naar hand skulde svare mig noget, først noget igientage det ved sig selv i det *Sla-vonische* for at kunde dereffter udføre det i det Tydske, hand vidste, saa var hand og derhos meget tungnem, og ieg veed det Spørsmaal, som ieg vel i Tree Uger, da hand næsten hver Dag kom til mig, maatte igientage for ham, førend hand kunde beholde det. — Imidlertid holdte ieg saaledes ud med ham i 8 Maaneder, førend ieg fant ham saavidt forfremmet i Kundskab, at hand kunde blive døbt. — Ieg flyede ham *Lutheri* liden *Catechismum* paa Tydsk, som hand maatte lære, og fant ham ogsaa dertil flittig nock. — Men her forfattede ieg desuden et *à parte* skreven *Systema* for ham at lære, bestaaende af Spørsmaal med hoføiede Svar, lempet paa hands forrige elendige Begreeb og saaledes ordentlig indrettet til at giøre

ham den Natuurlige Guds Kundskab fattelig, at dereffter den aabenbarede i sin rette Orden og Sammenhæng kunde ham indskiærpes. — Da hand endelig dette havde fattet, blev hand, som var 29 Aar gammel, døbt i *Holmens Kircke* effter at have giort god Reede for det fornødne⁶⁹). — Min Tale ved den Forrettning blev holden i det Tydske Sprog, hvilket ieg Søndagen forud havde givet af Prædikestolen Meenigheden tilkiende, og min *Text* derved var af *Es. 60, 4: Deine Söhne werden von ferne kommen*, hvoraf mit *Thema* blev: Die Ausbreitung des Gnaden Reichs *Iesu* in der Ferne. — Hands egentlige Navn var *Abraham Gabbe*, men da et nyt Navn ham ved Daaben skulde gives, syntes hand best om at kaldes *Ioannes*, anførende det til Grund, at saaledes heedte hand, der døbte *Iesum*. — Ieg havde desuden med tvende andre at gjøre, men ikke u-*Christne* som denne, men *Catholiker*, den eene en *Matros*, den anden en Skomager Svend, af *nation* en *Frantz*os. — Diße bleve, alleeneste *examine-rede* i begge mine Medbrødrers Overværelse, erkiente deres forrige *Religions* Urigtighed og gav Løffte om Bestandighed i den *Religion*, de nu bekiendte sig til og bleve dereffter antagne til *privat absolution* og Altergang. — Dette merckværdige maa derhos mældes om den sidste, at hand af en Skibs-Tømmer Mands Kone ved *Holmen*, i hvis Huuß hand *logerede*, blev bragt paa de rette Tancker om den *Catholische Troe*, hvor urigtig den var, og ved det hun idelig læste for ham i gudelige Bøger, kom paa Smag af vor *Religions* i Guds Ord grundede Vißhed. — Ved at ellers mælde om alle diße *Proselyter* erindrer ieg det, som $\frac{1}{4}$ Aars Tiid, effter at ieg var kommen til *Holmens Kircke*, forefaldt med Anlæg til noget af samme Art, som dog ej kom til Fuldkommenhed. — Der boede nemlig ikke langt fra min *Residentze* paa samme Længde en Encke-Frue af *Sal. General von Støkken*⁷⁰), som var gammel og halv *apoplectisch*. Ieg vidste som nyß ankommen til Staden og Sognet icke noget af hende at sige — men

en Bekienter af mig spuurte mig en Dag, om ieg ikke vilde besøge Generalinde *von Støkken*, som var saa nær boende ved mig. — Ieg svarede, at det Navn og den Person var mig aldeles ubekient — mig blev derpaa sagt, at hun var *Catholsch*. Da ieg svarede, som saa var i sig selv, at mit Arbeide med dem af vores Kirke, som ieg var sat til Lærere for, gav mig nock at bestille uden at angive mig uanmodet med den, som ikke var af vores Kirke. — Ieg blev derpaa tilspuurt, om ieg vilde komme, i fald hun selv sendte sit Bud til mig derom. — Dette kunde ieg da ikke afslaae, naar saa skeede. — Ieg fick ogsaa strax dereffter saadant Bud og kom da til Hende paa een mig beleilig Tiime, fant hende siddende meget skrøbelig paa Legemet, men derhos bekymret i Sindet, hvilcket hun strax selv udlod sig med. — Ieg, som altid maatte tale *fransch* med Hende, (saasom hun var det Sprog alleene mægtig, da hun ellers var fra *Brabant*, og, saa vidt ieg mindes, flygtet ud af et *Closter*, da de Danske *Trouper* laae der i den bekiente store og langvarige *Successions* Kriig, da hendes Mand *von Støkken*, som stod i Dansk Tieneste og var ellers af vores Kirke, nock har derfra udbragt og hiemført hende med sig), da hendes egentlige Sprog var det saa kaldede *Flamansch*, betydede hende, at, da hun sagde sig at grue for Døden og det, som dermed fulgte, ieg tænckte *Purgatorium*, men hun erklærede sig ey at fæste Troe til den Satz, kunde hun i sin hidtil haaffte *Religions* Lærdomme ey finde det Raad, den Trøst, der kunde skaffe hendes Sind og Siæl den sande Roe og Hviile, foreholdte hende derfor den *Evangelische* Orden i den hellige Skriff os tydelig forklaret til at forvißes om Naaden her og Saligheden hißet, iblant andet *Act. 16, 31*. Hun gav tilkiende, at hun var trøstet ved min Samtale, og da min Tiid ej tillod længere at blive, bad mig meget indstændig, ieg ikke vilde tøve længe, inden ieg kom igien, hvilcket ieg lovede hende, saa meget mit svare Embede vilde tillade mig, det ieg og en

lang Tiid *continuerede*. — Dette spuurtes til Hoffet, og den højsalige og af sin store Guds Frygt og Goddædighed imod Fattige bekiente *Princesse Charlotte*⁷¹⁾ fornøiede sig saa meget derved, at hun af sit *Biblioteque* sendte hende *Drelincourts consolations contre les frayeurs de la mort*⁷²⁾ at læse. — Ved saadan Besøg taledes ieg engang med den *frantzosische* Præst ved den *catholsche* Meenighed⁷³⁾, som effter at have i min Fraværelse udladt sig for hende gierne at ville tale med mig og giøre Bekentskab, kom og just, som ieg vilde gaae hjem. — Hun sagde da til ham, at ieg var kommen for at trøste hende, og da ieg forelagde ham de Grunde, ieg effter *Evangelii* sande og sunde Lærdom brugte til hendes Trøst, spørgende derpaa, om hand havde noget derimod at indvende, svarede hand aldeles intet. — Denne syntes altsaa at være venlig sindet imod mig. — Derimod ankom en anden Gang, da ieg var hos hende, den tydske *Pater* ved Nafn *Deutschmann*⁷⁴⁾, som var af *Iesuite* Ordenen, og af hands Aasyn kunde ieg spoore Forbittrelse imod mig, som desuagtet strax sagde ham de Lærdoms Hoved-Poster, ieg af Guds Ord foreholdte *Generalinden* til at hente baade Retfærdigheds og Saligheds Forsickring af, iligemaade spørgende ham, om hand havde noget derimod, men hand iligemaade svarede ney. — Imidlertid skeede dette nogen Tiid dereffter, at man forførte et Fruentimmer, hvis Navn var *Christiana Stern*, til at afsvære den saa kaldede *Luthersche* eller rettere *Evangelische Religion*, hun var fød og opdragen udj, og bekiende sig til den *Romersch Catholsche*, hvilcket skeede i den *Spansche Ministers Capelle*⁷⁵⁾. — *Generalinden*, som havde forud erfaret, at saadant skulde skee, gav ved saadan Leilighed sin Tilbøyelighed til den *Evangelische Kirke* tilkiende, i det hun lod mig kalde til sig og sagde mig deraf for at forebygge det, hvilcket ieg ufortøvet mældte Sal. Biskop *Harboë*, som ved Geheime Raad *Thott* og den Sal. Grev *Bernsto[r]ff*, *Ministre* for de udenlandske *affaires*, søgte at afværge det,

men man fick fra den *Spansche Ministre* det Svar, at det var for sildig taget, thi Tingen var allerede fuldført⁷⁶), endskiønt man dog siden dereffter spuurte, at det ikke var saa, da det først gick for sig Dagen effter, men det lignede fuldkommen *Iesuiternes* List baade i at forføre og at lyve. — Kort dereffter fick ieg et *Latinsch* Brev fra bemældte *Pater Deutschmann*, fuld af mange *Complimenter*, men tillige indeholdende nogle *dubia* imod det, ieg havde sagt i hands Nærværelse, som hand effter sin og sines Tæncke Maade formærcktes at ville fordreje til det urigtige, men ieg i et vidtløftig Giensvar deels *demonstrerede* hands Slutningers Urigtighed, deels og besynderlig gick ham skarp igiennem saavel for hands brugte Listighed i at forleede benæfnte Person fra *Evangelii* reene Sandhed, som for hands Dumdristighed i at vove dette Forførelses Stykke her i Riget, hvorved hand med sine kunde komme i den Fortrød, de mindst troede, m. m.⁷⁷). — *Copien* af mit Svar og *originalen* af *Iesuitens* begierede Sal. Biskop *Harboë* af mig og fick begge Deelee. — Effter at ieg saaledes i lang Tiid havde *continueret* mine Samtaler med *Generalinden*, som eengang særdeles glædede mig ved den Erklæring, hun gjorde for mig en Søndags Efftermiddag, ieg besøgte hende, da hun af en gammel Gudfrygtig Pige, som tient hende, havde ladet sig Dagens *Evangelium*, som var *Dom. 3 p. Trin.*, forelæbe, sagde da til mig, endog med vaade Øyne, at hun ansaae sig som det fortabte Faar, som Hyrden *Iesus* leedte effter. — Ieg anhørte det med Glæde, sagde hvad dertil buurde siges, og formanede til Bestandighed m. m. Men da den gode Gierning saaledes var begynt, og Fremgang var giort effter Ønske, blev den, hvad den fuldstændige *declaration* angaar, med et standset og aldeles forhindret, og det saaledes, at i steden for, at en Qvinde af ringere Stand var et hielpe-Middel til den før omtalte Skoemager-Svends bedre Oplybning, saa kom en Qvinde af Høyere Stand, nemlig *Generalinde Feignet*⁷⁸), som var ivrig *Ertz-*

Catholsch, her i Vejen, thi hun, som havde spuert mine jefnlige Besøgelser til Frue *von Støkken*, kom engang og skammede hende ud, ja heglede hende igiennem for at holde saadan Omgang med en Kiættersk Præst, som er vores almindelige *Character* af hine *Romanenser*. — Kort dereffter døde Fr. v. *Støkken*⁷⁹⁾, ieg er viß paa, med Sandhedens Følelse og Overbevißning i Hiertet, som Meniske-Frygt hindrede hende fra at aabenbare bekiende. — Nu at komme til mine egne Omstændigheder igien, da, som ieg i Aaret 1767 blev beskicket til Med-*Directeur* ved *Waysen-Huuset* og Medlem i *Missions Collegio*, som før er erindret, ja og nogle Aar dereffter til Med *Directeur* ved *Inoculations Anstalten*⁸⁰⁾, saa blev ieg og i bemældte Aar, da der i Anledning af Kongens Salving skulde holdes *Theolog. Doctor-Grads Solennité* paa *Academiet*, af Sal. D. *Rosenstand*, som skulde være *Promotor* eller, som man kalder det, *Creator*, ved Skrivelse *inviteret* til at antage samme *Grad*, men ieg undskyldte mig derfor, heldst og ieg for mit Embede ey havde Tiid til at forfatte en *Disputats*, som skulde holdes⁸¹⁾. — Imidlertid da Sal. hr. Chr. *Michaël Rottbøll* Sogne Præst til *Trin.* Kircke, siden Biskop i *Wiborg*, tog *Graden* og *inviterede* mig til *Opponent* den Dag⁸²⁾, hand *disputerede*, da, at det ey skulde synes, at ieg var bange for at tale *Latin publicè* og i saa *solenne* en Forsamling paa *Academie-Salen*, paatog ieg mig den Forrettning, og endskiønt ieg aldrig i Fortiden havde fægtet paa den Kampe-Plads, dog saaledes ved Guds Bistand derved *acquiterede* mig, at (*absit omnis Vanitas, et omnis Suspicio ἀλαζονείας*) ieg erholdte det heele og tallriige *Auditorii applausum*. — Da derimod i Efftertiden den før omskrevne *Struenseeische* Raserie meer og meere tiltog, og Gud gav mig den Naade ey at spare, men at raabe af Struben til at forebygge, saa meget som ieg ved Guds Krafft og hands Ords Vidnesbyrd formaaede, de mig anbetroede Siæles Forvildelse, som man paa alle muelige Maader gjorde Anstalt til, havde man gierne giort ved mig, som man forud

havde giort ved andre baade af Høyere og Middelstanden, der stode i Betieninger, ickun at afskedige dem uden videre Omstændighed, men, da *Partiet* frygtede for *Matroserne*, og man vidste, at ieg var elsket af min Meenighed, saa holdt Gud ved saadan Frygt Løvernes Struube tilhobe⁸³), at ieg her paa skal *applicere* det, som skeede til *Daniels* Frelse, hvilken Frygt en viß brav Herre, som da stod ved Hoffet, men ey af det *Partie*, paalidelig har forsickret mig at have holdt Vedkommende tilbage fra at jage mig bort, men saasom Biskop *Gunnerus* var fra *Tronhiem* nedkaldet for at gjøre effter hines *Plan Reformation* i alting baade *Academiet* og *Præsteskabet* ang.⁸⁴), som *Struensee* i den Tiid var en bekient Fiende af, fant man her den reedeste Vey at skaffe mig af Veyen, hvilcket min reedelige Biskop og trofaste Velyndere Sal. *Harboë*⁸⁵) forud sagde mig, man var betænckt paa, og at saadant virckelig var i Giære, endog 8 Dage førend den bekiente *Revolution* skeede, at ieg i *Gunneri* Sted did igien skulde hensettes, hvilcket i en Alder af 58 Aar, som ieg da havde, var bleven for mig, som til hiint kolde *Clima* var ubevant, Livs Forliiß, men Guds Tancker vare nu herudj saavel som i alt andet anderledes end Menniskens. — Da den 17. *Januar.* kom i Aaret 1772, blev ald saadant og meere uden og imod den Høyestes Raad og Villie besluttet, til Vand, og ieg i den Tieneste, ieg var, i hvilcken den altid befundne trofaste Gud og Hielpere krafftigst understyttede mig, endog offte i megen Skrøbelighed, hvormed ieg gick til mine Forretninger, men ieg med fuldkomneste Grund kand og bør til Guds Ære sige med *Paulo*: 2. *Tim.* 4, 17: Herren stod med mig og styrkede mig, i sær ogsaa ved et sælsomt Tilfælde, som hendtes mig i Aaret 1775 *Dom. Invoc.*⁸⁶), da et galt Menniske kom op til mig paa Prædikestolen, uden at ieg vidste deraf, da ieg stod gandske henryckt i mine Tancker vel mærkende meenige Mands Ophævelser i Kircken ved at see dette sælsomme Syn, men ikke agtende, hvad der var mig nær,

indtil ieg hændelse-viis vendte mig lidet om, og blev da et Menniske, staaende hos mig i en graae Kittel med en rød Hue i Haanden, vaer, men strax vinkede ad Børnene i Chor Skolen, hvoraf een kom og i ald Stillhed leedte ham ned. — Effter Tienesten fick ieg at vide, at det var en afdancket *Matros*, som havde et stærckt Slag, og naar samme var forbj, gick fra Forstanden og løb effter Folck med Knive. — Ieg havde da dobbelt Aarsag til at priise Herrens Miskundhed og Varetægt over mig, som baade afværgede en Ulykke, som dette elendige Menniske letteligen paa dette Sted kunde have tilføyet mig uden mindste Hinder, saa og styrkede mit Sind i den Stadighed af Tancker og Fasthed uden Forfærdelse, saa at ieg til alles Forundring kunde vedblive min *Materie* uden allerringeste Forvirring enten i Ord eller i Lader, men hvo var den, der saaledes opholdte mig uden Herren og hands Aand alleene? Endelig kom da den Dag, som ovenmældt er, hvilcken meenige Mand med Længsel saae imøde, nemlig 17de *Ianuar.*, da den bekiente *Revolution* skeede, som da var anden Dagen for *Dom. 2 p. Epiph.*⁸⁷⁾, paa hvilcken ieg, skjønt *Evangeli*i Indhold om Bryllupet i *Cana* ey syntes derpaa at være paßende, offentlig udbreedte baade mine og alle retsindiges Tancker baade om forbigangne og nærværende Tiid i den Prædicken, ieg da ved Guds Bistand holdte i *Holmens Kircke*, som effter uophørlig Begiering af Mange heele Ugen igiennem blev tryckt og bærer den *Titul: Forstyrernes Forstyrrelse*⁸⁸⁾. — Paa det ieg ej skulde ansees som den, der af dette Tilfælde vilde tage Anledning til egen Nytte, skiænckede ieg det deraf indkomne, da den begierligen blev søgt, til *Holmens Pleje-Commissions Cassa*, og beløb sig, naar Tryker-Bekostningen var fradragen, til meere end 100 Rdr.

Tilsidst forefaldt som en Besegling paa saa meget andet u-almindeligt, mig er mødt i ald min Embeds Tiid, den mig lige saa ubehagelige og møysommelige i Betragtning af mit egentlige Embeds uophørlige Byrde som al-

deles uventede, da Personen var en af de Høyeste Hofbetientere og altid min Meenighed uvedkommende, paa lagde Forretning med at bereede den for sin høye Forbrydelse som en Stats-Fange i *Citadellet arresterede* og effter den over ham saavel som *Struensee* ergangne og *confirmerede Commissions* Dom d. 28. April 1772 henrettede *Enevold Brandt*⁸⁹), (der i sin forrige Herligheds Stand var bleven ligesaavel som *Struensee* ophøyet til Grevelig Værdighed), til Døden og følgerig, naar den Dag og Time kom, at styrke ham mod Dødens Bitterhed, hvilcken Forretning, som u-modsigelig er den strengeste, nogen Præst kand have med at giøre, heldst om hand har nogen Følsomhed af Skræck og Ømhed ved at see et Menniske slagtes, ieg, som Gud veed, har saadan Fornemmelse af Gemyts Blødhed i saa høj en *Grad* som nogen, allerreede 3 Gange forhen i min Embeds Tiid har maattet bestriide. — Første Gang, imedens ieg var Præst paa Landet, i Aaret 1756, da ieg fulgte en gl. afdancket *Sergeant*, som opholdte sig i mit *Annex* og ved et synderlig Tilfælde geraadede i en Mordgierning, til Retterstedet (*horresco referens*) i hands 70de Aar⁹⁰). — Anden Gang, da ieg var Præst ved *St. Hans Kirke* i *Odense*, og i samme Anledning maatte bi-vaane et Qvind Menniskes Henrettelse⁹¹). — Tredie Gang i Aaret effter min Ankomst til *Holmens* Meenighed, da en gl. Tømmer Mands Kone, som havde myrdt et Barn, blev ligeledes aflivet inde paa *Gl. Holm*⁹²). — Men ovenmældte mig paalagte Tieneste med Grev *Brandt* var mig saa meget meere, da *ordres* fra det Danske *Cancellie* blev mig given, ja af Sal. Biskop *Harboë* egenhændig leveret⁹³), skræcksom og ubehagelig, da Personen effter almindeligt Rygte og det forud, ikke uden Grund, var bekient for *Religions* Foragt og Vellystig i høyeste *Grad*, hvilcke tvende onde Mærker i Almindelighed staaar i Forbindelse med hin anden. — At anføre noget omstændeligt om, hvad foregick imellem ham og mig fra først til sidst, og hvorledes hand ved Aandens krafftige Virckning forme-

delst Sandheds Ord og Saliggjørelsens *Evangelium* blev af en Syndens Fange en Herrens friegiort og en salig Overvinder, indtil sit sidste Øyeblikk frimodig i og under sin Frelzers Tilbedelse, agter ieg aldeles unødvendig, da alt dette er omstændelig forklaret og beskreven i den liden *Pièce*, ieg derom udgav i Trykken samme Aar under den *Titel: Paalidelig Underretning om den henrettede Enevold Brandts Tænkemaade etc*⁹⁴). Samme Skriffte var aldrig i min Tancke at udgive, men da ieg strax effter *Executionens* Fuldførelse drog lige fra *Echaffautet* ind til Sal. Biskop *Harboë*, som nogle Dage, førend *Brandt* blev henrettet, og ieg i en anden Anledning talede med ham samt kunde med megen Fornøjelse baade for ham og mig fortælle *Brandts* Forfatning, som i hands Siæle-Sag var den ønskeligste, bad mig komme til sig, saa snart Tingen var forby, da hand ønskede at vide, om hands Endeligt blev, som det effter min Fortælling tegnede til, og da ieg nu saadant kunde effter alle paalidelige Mærcker forsickre Biskopen, bad hand meget indstændig at give noget derom ud i Trykken, forsickrende, at det vilde have sin store Nytte. — Ieg forfattede da, saa snart som mig var mueligt, dette lidet Skriffte, som med megen Begierlighed blev søgt og læst, ja endog er udenlands bleven oversat i de fleeste bekiente Sprog⁹⁵). — Endogsaa et Aars Tiid, effter at ieg var kommen her til *Aarhuus*, fick ieg fra min reedelige Ven og bestandige Velyndere Sal. Biskop *Harboë*, med hvem ieg nu og da holdte Brev-Vexling, en Skrivelse af 8. Decbr. 1780, hvorj hand tilmælder mig dette Nyt, at hand havde nyligen haft nogle *Candidater* til Præste-Embedet at *ordinere*, deriblant en *Magister* ved Navn *Mentel*⁹⁶), der udgick som *Missionaire* til *Ostindien*, var ellers fra *Augsburg*, og gierne havde ønsket at tale med mig, som hand havde tænckt endnu at være i *Kiøbenhavn*, men foreviiste derhos Sal. Biskopen et Brev fra *Theologicæ Doctor Lorentz* i *Augsburg*⁹⁷), hvorudj denne lod mig kiærligt hilse, saa og derhos forsickre, at be-

melte mit Skriffet om Grev *Brandts* Omvendelse var ham (*ipsissima verba*) dyrebarere end Guld. — Ongefær et fierding Aar effter Henrettelsen blev ieg af Hands Kongel. Høyhed Arve-Printzen, som tillige med øvrige Kongelige Personer holdte i den Sommer Hof paa *Friderichsberg-Slot* ved *Kiøbenhavn*, tilsagt at indfinde mig d. 13. *Julij* i *audience*-Gemakket, hvor da Høystbemelte Arve-Printz deels gav sin særdeles Fornøjelse tilkiende over Skrifftet, som hand forsickrede at have læst med megen Rørelse, og til sidst naadigst tilkiendegav mig Hands *Majestets* Kongens Velbehag i min Forretning med *Brandt* samt leverede mig som et Naades Tegn en kostbar *Dose*, stærck indfattet i Guld og ziiret med *Iuveler*⁹⁸). — De øvrige Skriffter, som af mig ere givne i Trykken, er fornemmelig mit Verck over *Lidelsens Historie*, 3 *Tomer in 4to*, hvoraf den første udkom, som forhen er mældt, imens ieg var Præst paa Landet, den anden, da ieg var kommen til *Odense* og var ved *St. Hans* Kircke, den 3die laae Trykkefærdig, da ieg reiste til *Kiøbenhavn* og blev der fra Trykken færdig i Aaret 1766. — De Taler, ieg holdte ved Orlog Skibenes Udløb af Stabelen, ere før erindrede. — Des foruden udgav ieg en Prædiken, holden Søndagen før *Hans Majestets* Kongens Salving over den foreskrevne *Text: Psalm. 127, 1. vers* — under *Titel: Statens forventende Lyksalighed grundet paa een viis Regiering*. — En Prædiken over *Evangelium Dom. Iudica Joh. 8 v. 46: Siger ieg Eder Sandhed, hvorfor troe I mig ikke? Deraf forestillet Vantroens Synd i sin Vederstyggelige Schikkelse og bedrøvelige Følger*⁹⁹). — Endnu omsider gjorde ieg en Fortale til Oversættelsen af *Edmund Gibsons* Hyrde-Breve af det Engelske i det Danske Sprog, som min Søn, der nu er Præst i *Nyested* i *Laalland*, hr. *Thomas Hee* i sine sidste *Studenter*-Aar har udarbejdet¹⁰⁰). — Endelig behagede det den store Over Hyrde i Himmelen at indføre mig i en nye Embeds *Scene* i Aaret 1777, i hvis Begyndelse strax effter Nyt Aar ieg blev af en stærck hæ-

morrhoidalsch Colique nedlagt paa Syge-Sengen, hvoraf hverken ieg eller fleere ventede, ieg skulde komme med Livet, ja endog havde man en Dag udbreedt det Rygte i Staden, at ieg var bortkaldet. — Imidlertid havde Herren endnu videre Omskiftelse med mig i Tancker, førend denne Omskiftelse skulde overgaae mig, thi, effterat ieg, som i 10 fulde Uger ikke betraade Prædikestolen, havde seet nye Prøve paa Herrens Miskundhed, som effter *David's Ord Psalm. 41 v. 4* ej alleene opholdte mig paa min Syge-Seng, men endog omvendte ald min Leje i min Sygdom til Helbredelse og Virksomheds Evne, skeede det Dødsfald, som foranledigede min Bortvandring fra *Holmens* Meenighed her til *Iylland*, hvorfra min Sal. Fader og alle hands Forfædre har hafft deres Oprindelse. — Imod Slutningen af *Iulij* Maaned samme Aar bortkaldede Gud Sal. Biskop *Bildsøe*¹⁰¹⁾, hvem ieg *succederede* som Præst og Proust til bemældte Meenighed og var i Herrens Raad udseet til at *succedere* samme Sal. Mand i Bispe-Embedet i *Aarhuus* Stift. — Beretning om hands dødelige Afgang kom til *Kiøbenhavn* d. 1. *Augustj* og d. 7de *ejusdem* kom *Conference-Raad Aagaard*¹⁰²⁾ selv til mig for at give mig tilkiende, at meeniges Tancke i *Cancellie-Collegio* var at foreslaae mig for Hands *Majestet* til dette *vacante* Embede, spørgende mig derhos, om det kunde skee med mit Minde. — Ieg svarede dertil, at hviß ieg havde kundet gaae 10 Aar tilbage i min Alder, vilde ieg vel have taget i Betænckning at giøre denne Omflytning, men da ieg nu var allerreede fremgangen i Aarene og i mit 63de Aar, følgerig ikke kunde vide, hvor længe mine Kræfter vilde udholde det svare Arbeid ved hiin Meenighed, indstillede ieg i Guds og Kongens behagelige Villie, hvad med mig i dette Tilfælde blev besluttet. — Følgende Dag fick ieg samme *Proposition* fra hr. Geheime Raad *Høeg Guldberg*, som da var *Stats-Secretaire*¹⁰³⁾ og ved min Søn, som kom ind til *Kiøbenhavn* fra *Fredensborg*¹⁰⁴⁾, lod mig paa samme Maade spørge som *Cancel-*

liet, fick ogsaa det samme Svar fra mig, ieg Dagen tilforn havde givet. — Fiorten Dage dereffter var altsaa *ordres* givet til *Cancelliet* om min Bestallings Forfattning, som ogsaa d. 3. *Septembr.* blev af hands *Majestet* underskreven¹⁰⁵). — Da det nu alle[r]ede var saa langt hen paa Effter Sommeren, og min Flyttning med *Familie* og Godß ikke kunde skee, førend sildig paa Effter Aaret, min *ordination* til Embedet ey heller kunde skee, før *Dionysii* Lande Mode var forbj., ansøgte ieg allerunderdanigst om Tilladelse at forblive Vintren over i *Kiøbenhavn* og imidlertid at vedblive Embedets Betiening, indtil ieg holdte min Afskeeds Prædiken, hvileket ogsaa allernaadigst blev bevilget¹⁰⁶). — Ieg holdte saaledes ud indtil *Februarij* Maanedes Udgang følgende Aar 1778, da ieg d. 1. *Martj.*, som just var Fastelavns Søndag, tog i min sidste Prædiken paa det Sted Afskeed fra Embedet. — Blev saa følgende 10de Maj, som var 3die Søndag effter *Paasche* til Biske-Embedet *ordineret* af Sal. Biskop *Harboë*¹⁰⁷), som havde til *Text*: *Apost. G. 26, 22.* Ieg prædikede over de Ord af Dagens *Evangelio*: *Ieg gaar til Faderen*, og havde deraf til *Thema*: *Iesu mildeste Forklaring over hands møysommeligste Gang.* — Begge Deres Kongelige Høyheder, *Cron Printzen* og *Arve-Printzen* værdigede mig den Naade og Ære at bivaane *Ordinationen* og forblive i Kirken for at høre min Prædiken. — Nød dereffter den Naade at faae Afskeeds *audience* saavel hos Hands *Majestet* Kongen som hos alle Kongelige Personer af begge Køn. — Reiste derpaa med min *Familie* igiennem *Fyhn*, effter at ald mit Godß var *transporteret* til Skibs her til *Aarhuus*, hvor ieg ankom d. 24. *Juni* om Afftenen. — Fick snart dereffter 5 *Candidater* at *ordinere* og har i min Opholds Tiid her indtil undertegnede *datum* ved Guds Bistand til Lære-Embedet indviet, samme 5 iberegnet, i alt 73, saa og *ordineret* 26 til Prouste-Embedet samt *visiteret* i 122 Kirker¹⁰⁸). — Har ogsaa i Aaret 1784 hafft den særdeles Forrettnng at indvie den *Latinsche* Skoles nye Byg-

ning i *Randers*, hvilket skeede med en Tale i Moders Maalet for at være forstaaet af Byens Indvaanere, som frivillig havde gjort Sammenskud til at købe et Grundmuuret Huuß dertil, hvor baade *Rector* og øvrige Lærere have Bolig bekvemmeligen indrettet; Da den gamle Skole, som laae saa got som i en *Morads* og i mange henseender var ubeqvem til et Lære-Huuß, blev bortsolgt¹⁰⁹). — Dette er saaledes mit fulde Levnets Løb til *datum*, ved hvis Beskrivelse samt andægtig Forestilling, saameget som ieg formaar ved at see tilbage i Tiden og følge Herrens Veje og Førelse med mig indtil denne Dag, ieg henrykkes i Forundring over og Tilbedelse af den Allershøyes Miskundhed og deraf flydende Velgierninger imod mig og bekiender med *David: Psalm. 139, 17. 18: O! Gud! hvor dyrebare ere dine Tanker for mig, hvad ere deres Summer mange, vilde ieg tælle dem, da bleve de fleere end Sand.* — *Hand, som saa Faderlig har leedt og ført mig, fra ieg blev til indtil nu, hand leede mig fremdeles efter sit fuldkomne viise Raad og annamme mig omsider til Ære. Hannem være Ære, Lof og Priis nu og i ald Evighed. Amen.*

Aarhuus Bispegaard d. 12. Februarij Anno 1788¹¹⁰).

J. Hee.

P. S. Til at kunde i effterkommende Tiid skille en Slægt, som har tiltaget sig mit og mine Forfædres *Famille*-Navn *Hee* og staar dog ikke i ringeste Slægtskabs Forbindelse med *Famillen* enten i nedstigende eller i Side-Linien, — f. E. hr. *Iens Banson Hee*, Sogne-Præst til *Korup* og *Ubberud* Meenigheder i *Odense-Herred* i *Fyhn*, hvis Fader *Hans Peter N.* boede paa en Bondegaard kaldet *Rue-Heede*, og da hand af samme har optaget sit *Bienafn*¹¹¹), buurde rettere skrive sig *Hede* end *Hee*, har ieg, i fald samme Mand skulde effterlade sig mannlig Slægt, hvis Vedblivelse med samme Nævnelser kunde foraaarsage Forvildelse i *Genealogien*, funden fornøden til

foregaaende Levnets Beskrivelse at tilføje følgende Forklaring: Min Slægt fra mange Tider af er her af Landet *Iylland* og bekient under anførte rette *Famille*-Navn, hvoraf ogsaa findes baade i *Pontoppid. Annal. Tom. 2 p. 69*, saa og i *Arild Hvitfeldts Biske-Krønike pag. 25* en Biskop i *Riibe anno 1314* af samme Navn *Iohannes Hee*¹¹²), som berømmes af at have prydet Dom Kirckens *Liberie*, det er effter de Tidens Sprog: Bogsamling, med flere Bøger. Om denne *Iohannes Hee* erindrer ieg mig i min Ungdom offte at have hørt min Sal. Fader fortælle, at hand var af hands Forfædres nær Slegt.— Ieg finder ogsaa i *Hvitfeldts Krønikes første Part pag. 413*, at Kong *Christoffer den 2dens* Haandfæstning og Stændernes Samtykke til hands Valg er underskrevne iblant mange Andre, som nævnes Riddere, det er, som Ordet da bemærkede, Adels Mænd, af een *Niels Hææ*, som hand saaledes effter den i ældste Tider brugelige Skrive Maade (da ø offte settes i steden for e, saasom møget i sted[en] for meget, ligeledes æ i steden for samme Bogstaf *E. gr.* i de gamle Tinds Vidner — Alle them, sommet høræ og læsæ) har anført hands Navn og unægtelig skal betyde *Hee*. — Da denne Underskrift findes under Aaret 1320, da samme Kong *Christoffer 2* blev valgt og altsaa ikke længe effter foranførte Aar 1314, da *Iohannes Hee* ommældes som Biskop i *Riibe*, drister ieg mig til at giette, at ovenmældte *Niels Hææ* kand have været hands Broder, eller i det ringeste hands nærmeste Forvante, saasom til Biske-Embederne da som offtest bleve valgte af Adelstanden. — Fra hine Tider af vides aldeles intet til Slægtens Fremgang og Formeereelse. — Det kand dermed være gaaet som med alle andre *Familler*, der baade ere opstigende og nedstigende saavel i Værdighed som i Tallriighed, ja endog den saa kaldede *Soorte Pest*, der imellem 1340- og 50 gjorde saa stor Ødeleggelse i diße Nordiske Riger, har unægtelig overbrudt Slægtens Ihukommelse, saa man ikke ved af nogen af Navnet at sige førend imellem 1600-

og 36, da min Sal. Faders Farfader hr. *Iens Hee* var Præst i *Hee Sogne Kald*¹¹³), havde 22ve Børn, hvoraf saa mange, som vare Sønner, bleve Præster, een undtagen, som blev *Rector* i *Ringkiøbing*, og Døttrene giffte med Præster, hvorved denne næsten saa at tale *Lewi Stamme* udbreedtes fra Vester Havet af ved *Ringkiøbing* til længst hen imod *Colding*. — Deraf er nu ikke nogen tilbage her i Landet, saavidt mig er bekient, uden nu værende Præst hr. *Niels Hee* i *Støfring*¹¹⁴) og ieg selv, som er næst Sødskende Barn til hands Sal. Fader hr. *Thomas Hee*, Sogne Præst til *Borup* og *Hald* her i Stiftet¹¹⁵). — Ovenmældte hr. *Iens Hee* havde en Broder, nafnl. *Mag. Peder Hee*, som af *Resenii Inscript. Hafnienses pag.* 121 og 126, hvor hand, for at *vertere* Navnet paa *Latin*, kaldes *Hiennius*, mældes at have været *Rector* i *Herlufsholms* Skole, derefter Præst i *Wordingborg*, derpaa i *Roskild*, til sidst Sogne Præst ved H. Geistes Kircke i *Kiøbenh.*, hvor ieg vel min-des, at min Sal. Fader har sagt, at hands *Portrait* stod paa hands *Epitaphio*, som hand i sine *Studenter-Aar* har seet, men er bleven saavel som alt øvrige fortæret ved den store Ildebrand 1728. — Denne *Mag. P. Hee* fortæles i anførte *Resen. Inscr.* at være død af *Pesten*, som *grasserede* i *Khavn* 1625. Da hand kaldes i Opskrifften *Petrus Petrejus*, sees deraf, at deres Fader har heedt *Peder*, men om ham vides intet¹¹⁶). Af bemældte hr. *Iens Hee* var *Mag. Søren Hee*, *Rector* ved den *Latinsche* Skole, som da var i *Ringkiøbing* samt tillige dens *Cantor*, en Søn, og hand, som døde i Aaret 1686¹¹⁷), var Fader til min Sal. Fader, *Hospitals* Præst i *Odense* m. m., som før er mældt. —

KOMMENTAR

¹⁾ Jens Sørensen Hee var i Følge J. C. Bloch, Den Fyenske Geistligheds Historie I, 866—71, hvis Angivelser ikke kan efterprøves efter Kirkebøger o. l. Kilder, der i dette Tilfælde er gaaet tabt, født i Ringkøbing 29. Juli 1679 og døde i Odense 29. Juli 1747, begr. i — den nu nedrevne — Graabrødrekirke

sst. (Om et af ham 1736 stiftet Gravstedslegat se H. R. Hiort Lorenzen og F. P. G. Salicath, Repertorium over Legater og milde Stiftelser III, 107). 18. Maj 1747 blev han kaldet til at være Hospitalspræst i Odense og Sognepræst i Paarup (Fynske Reg. 1705 Nr. 21), og 13. Aug. 1745 beskikkedes han, der allerede i længere Tid havde været konstitueret som Provst i Odense Herred, til virkelig Provst i samme Herred, skønt Provstiet i Henhold til kgl. Reskript af 14. Juni 1680 ellers skulde være knyttet til St. Knuds Kirke. (Fynske Tegn. 1745 Nr. 44. (Brevet trykt i Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 797). Jvfr. Oversekretærens Brevbog 1744 Nr. 169).

²⁾ Byfogeden Peder Pedersen døde 28. August 1695, 41 Aar gl. (Korsør Kirkebog). I Korsør Købstads Skifteprotokol 1695—1708 Fol. 52 nævnes 23. Marts 1697 som hans Enke Maren Nielsdatter og blandt Børnene Datteren Else Pedersdatter, paa 17. Aar. I Følge J. C. Bloch, anf. Skrift I, 870 var den sidstnævnte født 13. Febr. 1680 og døde 23. Aug. 1736. Hendes Moder døde 1727 hos Svigersønnen. (Odense Herreds gejstlige Skifteprotokol I (1683—1744), S. 420 ff.).

³⁾ Dorthe Margrethe Hee var født ca. 1718 og døde 8. April 1794. (Berlingske Tidende 1794 Nr. 37). Hun blev 16. April 1794 bisat i St. Knuds Kirke i Odense og siden gravsat i sin Familiebegravelse i Graabrødrekirke sst. (Odense St. Knuds Kirkes Kirkebog 1794). Hun havde været gift med Christen Schaarup Westergaard, der 15. Marts 1743 var blevet kaldet til Sognepræst i Vigerslev og Veflinge. (Fynske Reg. 1743 Nr. 29). Han var allerede død 11. Marts 1775. (Indberetning af s. D. i Odense Bispearkiv, Skovby Hrds Breve 1733—85. Dødsfaldet er ikke indført i Vigerslev Kirkebog).

⁴⁾ 3. April 1722 fik Søren Anchersen (1698—1781) kgl. Konfirmation paa Biskop J. Lodbergs Kaldsbrev af 24. Marts s. A. som Vicerektor i Odense Skole paa Grund af Rektoren, Mag. Thomas Bircherods Svaghed. (Fynske Reg. 1722 Nr. 25).

⁵⁾ Jørgen Hee immatrikuleredes ved Universitetet i Juli 1729 sammen med Broderen Jacob Hee. Til Privatpræceptor valgte han Professoren i Hebraisk Andreas Frølund (1669—1731). (Jvfr. Kjøbenhavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, II, 510).

⁶⁾ Overensstemmende med Protocollum examinis philosophici 1730 8. Maj (Universitetets Arkiv Nr. 1750). Af denne fremgaar det, at Hee især udmærkede sig i Græsk og Metafysik.

⁷⁾ 14. Juni 1730 blev Jørgen Hee Baccalaureus. (Kjøbenhavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, II, 515—6).

⁸⁾ 8. Jan. 1722 havde Jens Sørensen Hee ladet sin Søn Jørgen Hee indskrive til Nydelse af de Friisers Legat (Indskrivningsbogen i Ravnholt Arkiv, jvfr. Personalhistor. Tidskrift 8. R. III, 84), og 1731 blev Jørgen Hee indskrevet til det Skeelske Stipendium (Indskrivningsbogen i Universitetets Arkiv Nr. 916). Regnskabsbøgerne for de paagældende Stipendier (i U. A.) viser, at Jørgen Hee aldrig kom i Betragtning ved Uddelingen.

⁹⁾ Jens Aagaard var født 23. Septbr. 1714. Han blev Sognepræst i Saaby-Kidserup 1741 (Sjæll. Reg. 1741 8/12 Nr. 408) og døde som saadan 27. Marts 1762 (Indlæg til Sjæll. Reg. 1762 30/4 Nr. 229). Begge Brødre var Sønner af Byfogeden i Odense Jens Pedersen Aagaard, d. 1727, og blev ved Enkens, Christine Schouboes, Ægteskab s. A. med Landsdommer J. V. Eichel sendt i Skole paa Herlufsholm, men senere overgivet til Privatundervisning hos Jørgen Hee, der dimitterede Jens Aagaard til Universitetet 1732. (Jvfr. Sjællands Bispearkiv, Vitæ candidatorum 1741—65, Fol. 108 v—109; Kjøbenhavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, II, 535). Peder Aagaard døde 1790 som Konferensraad og Deputeret i Danske Kancelli. Han viste sig senere som en Velynder af Jørgen Hee (jvfr. S. 96).

¹⁰⁾ Da Herlufsholm Skoles Tilstand baade i bygningsmæssig og økonomisk Henseende var blevet fuldstændig undergravet, befalede Kongen 1729, at Skolen for en Tid skulde lukkes. (Sjæll. Tegn. 1729 6/5 Nr. 243—4; jvfr. H. B. Melchior, Historiske Efterretninger om Herlufsholms Stiftelse, udg. af Alb. Leth, 1865, S. 84).

¹¹⁾ Kommandør Hans Kaas til Rydbjerg (1683—1737) var Fader til Frederik Christian Kaas til Fraugdegaard, født 1725, død 1803 som Admiral og Elefantridder.

¹²⁾ Hee sigter til Bestemmelserne om Kundskabsfordringerne for at kunne opnaa Laudabilis til teologisk Attestats i den nye forbedrede Foundation for Universitetet af 31. Marts 1732 § 39.

¹³⁾ Hans Wøldike blev 17. April 1719 udnævnt til Sognepræst ved St. Hans Kirke i Odense. (Fynske Reg. 1719 Nr. 26). Han døde 20. Juni 1754. (Odense St. Hans Kirkes Kirkebog). — 19. Juni 1722 var det blevet bestemt, at St. Hans Kirke skulde være Garnisonskirke for den i Odense indkvar-

terede Milit. (Fynske Reg. 1722 Nr. 44. Jvfr. C. T. Engels-toft i *Nyt hist. Tidsskrift* VI, 136 ff.)

¹⁴⁾ Biskop Ramus den Ældre : Christian Ramus (c. 1687—1762), Biskop over Fyens Stift 1732—62. — Den hidtilværende Rektor i Saksøbing Terkild Halsen var død 5. Decbr. 1732. (P. Rhode, *Samlinger til de danske Øers Laalands og Falsters Historie*, 2. Udg. ved J. J. F. Friis, I, 368).

¹⁵⁾ Marcus Wøldike (1699—1750) var 1731 blevet Professor theol.

¹⁶⁾ Christian Nold, f. 1699, d. 1748 som Provst og Sognepræst i Karrebæk, var 1732 blevet Kommunitetsprovst. (H. Ehrencron-Müller, *Forfatterlexikon* VI, 109; H. Beckman, *Communitatis regiae Havniensis historia*, 1785, p. 141—2). Af en samtidig prises han ikke som Lærer, men det siges om ham, at »da han blev Provst paa Klosteret . . ., begyndte hans Credit at voxe noget, fordi han var from, føyelig og uinteresseret«. (Danske Saml. IV, 111).

¹⁷⁾ Jeremias Friedrich Reuss (1700—77) var 1732 blevet Professor i Teologi og Hofprædikant.

¹⁸⁾ Overensstemmende med Distinktionsprotokol ved teologisk Embedseksamen 1707—54 (Universitetets Arkiv Nr. 1167) og Protokol over teologisk Embedseksamen 1718—45 (ib. Nr. 1169) under 20. Novbr. 1734. Referat af Eksaminationen i *Protocollum examinis theologici* for samme Aar og Dag (ib. Nr. 1172).

¹⁹⁾ Hans Gram (1685—1748), fra 1714 Professor i Græsk, var 1733—48 Efor for Borchs Kollegium. Det maa bero paa en Erindringsforskydning, naar Hee kalder Gram sin Privatpræceptor, jvfr. Note 5. — Om Gram som Efor se Johs. Pedersen, *Borchs Kollegiums Historie* 1728—1823, 1916, S. 33—6. Om Udnævnelse af Alumnier se Hans Olrik, *Borchs Kollegiums Historie* 1689—1728, 1889, S. 47 ff.

²⁰⁾ Johan Frederik Brockenhuus (1682—1756) til Bramstrup, fra 1730 Generalmajor i Rytteriet.

²¹⁾ Frederik Brockenhuus var født 1722, 1741 blev han Hofjunker, 1744 Kammerjunker hos Kronprinsen og døde som saadan 1751. (D. A. A.).

²²⁾ Den daværende Sognepræst i Nørre Lyndelse Niels Pedersen Windekilde døde først 1771 12. Aug. (Nørre Lyndelse Kirkebog).

²³⁾ Peder Hansen Hjul. Kirkebogen for Allerup er ikke bevaret for 1738.

²⁴⁾ Se herom Note 28.

²⁵⁾ Prinsesse Friederike, Hertuginde til Würtemberg og Teck († 1781), var Abbedisse i Vallø Stift 1738—43. (G. L. Wad, Mindeskrift i Anledning af Halvandethundredaars-Dagen for Oprettelsen af det adelige Stift Vallø, 1888, S. 147).

²⁶⁾ Muligvis Johan Bengt Ellermann († 1741), der havde været Fændrik i det af Hertugen af Würtemberg—Oels rejste Dragonregiment i engelsk-hollandsk Sold i Brabrand 1713, 1731 var blevet Ritmester ved det 2. fynske nationale Rytterregiment [under Generalmajor Fr. Brockenhuus] og 1734 karakteriseret Major. (J. C. W. Hirsch, Fortegnelse over danske og norske Officerer 1648—1814 III, 302).

²⁷⁾ Volrad August v. d. Lüche (1705—78) var 1735 blevet Kammerjunker. 1743 blev han Overkammerjunker, 1750 Gehejmerraad og 1754 Overpræsident i København.

²⁸⁾ Jørgen Hees Kaldsbrev som Sognepræst i Allerup og Davinde blev konfirmeret 10. Oktbr. 1738 (Fynske Registre 1738 Nr. 114). I Indlæg hertil findes en Afskrift af Kaldsbrevet, udstedt 10. Septbr. 1738 af Generalmajor Johan Fr. von Brockenhuus til Bramstrup, samt et originalt Brev af s. D. fra samme til Gehejmerraad [Johan Ludvig Holstein] med indstændig Bøn om at udvirke, at der bliver givet Hee Aldersdispensation. Brockenhuus tvivler ikke paa, at Hee ved at prøves vil befindes at være velegnet til at bestride det omtalte Embede trods sin unge Alder. I tre Aar har han tjent Generalen og i den Tid opført sig saaledes: »at ieg ved slig Leilighed gierne saae ham til Brød og Embede forfremmet«. — Aldersdispensationen findes i Fynske Registre 1738 10/10 Nr. 115.

²⁹⁾ I Vitaprotokollen (Curriculum vitae candidatorum 1732—1847 S. 54—5) i Odense Bispearkiv har Jørgen Hee indført en kort Udsigt over sit Liv, dateret 19. Nov. 1738. I den i »Edsbog for Provster, Præster o. fl. 1719 ff.« Fol. 34 v indførte Præsteed har Hee udtrykkelig forpligtet sig til ikke at administrere Sakramenterne før sit fyldte 25. Aar.

³⁰⁾ Karen Gudme maa være født ca. 1719. (S. Broby Kirkebog er ikke bevaret for dette Tidsrum. I Salling Hrds gejstlige Skifteprotokol 1690—1745 Fol. 243 nævnes hun 1728 som 10 Aar gl.). Hun døde 6. Novbr. 1792 (Berlingske Tidende 1792 Nr. 92) og blev begravet 28. Novbr. s. A., 73 Aar, 3 Maaneder gammel. (Aarhus Frue Kirkes Kirkebog).

³¹⁾ En kort Biografi af Matthias Nielsen Gudme, skrevet med Jørgen Hees Haand, findes i Landsarkivet for Fyen, Per-

sonalhist. Saml., Pakken: Saml. til den fynske Gejstligheds og Lærerstands Historie. I Følge denne døde han 20. Okt. 1728, 63 Aar gl., hans (anden) Hustru Anna Dorothea Møller 1. Maj 1746, 65 Aar gl. (Jvfr. Salling Hrds. gejstlige Skifteprotokol 1690—1745 Fol. 243 ff. og G. L. Wad, Fra Fyens Fortid III, 14. 16—17). At hun var en Datter af Præsten i Gudbjerg Hans Møller, fremgaar af Gudme Hrds gejstlige Skifteprotokol 1689—1772, Skiftet 9. Juli 1717 efter denne. M. H. Gudme blev Sognepræst i S. Broby 1701. (Fynske Reg. 1701 Nr. 16).

³²⁾ Peder Hee var født 4. Sept. 1753 og døde 18. Okt. 1777 af »Flekfeber«. (Adresseavisen 1777 Nr. 170; jvfr. Nr. 167 og 174 samt Luxdorphs Dagbøger, udg. ved Eiler Nystrøm, II, 129). Han var sammen med Broderen Søren Hee blevet immatrikuleret ved Universitetet 31. Juli 1773. (Kjøbenhavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, III, 319).

³³⁾ Der synes ikke at være bevaret Bestallinger for Jens Matthias Hee som Læsemester. 5. Novbr. 1783 blev han udnævnt til Justitsraad. (Sjæll. Reg. 1783 Nr. 838). Han døde 22. Juni 1825. (Aarhus Stiftstidende 1825 Nr. 85).

³⁴⁾ I Thott 8°. 501 findes en af Jens Matthias Hee skrevet Liste, dateret 12. Oktbr. 1773, over alle de Spørgsmaal, der ved denne Lejlighed blev stillet Kronprinsen, og over dennes Svar.

³⁵⁾ Thomas Hee var født 5. Aug. 1745. (Curriculum vitae candidatorum 1732—1847 p. 284—5 i Odense Bisperkiv); han blev 12. Juli 1775 Sognepræst i Stubbekøbing og Maglebrænde (Fynske Reg. 1775 Nr. 70) og 11. Marts 1785 i Nysted og Herridslev (ib. 1785 Nr. 34). Han døde 4. Juni 1790. (Nysted Kirkebog).

³⁶⁾ Søren Hee blev født 2. Febr. 1755 i Allerup. (Alm. Enkekasse Nr. 4002). 13. April 1778 blev han Kopist i Rentekammeret (Revisionskontoret for Købstædernes Regnskaber), 5. Novbr. 1781 Fuldmægtig i nogle danske og de norske Købstadregnskabers Revisionskontor, 11. Septbr. 1793 Revisor i 2. Revisionskontor for umyndiges Midler (Rentekammerets danske Resolutionsprotokoller), 7. Febr. 1798 Amtsforvalter for Kallundborg, Dragsholm og Sæbygaards Amter og 18. Febr. 1811 udnævntes han til virkelig Kammerraad (Rentekammerets danske Bestallingsbøger). Han døde 16. Novbr. 1813. (Kallundborg Kirkebog).

³⁷⁾ Anders (Andreas) Borch blev døbt 3. April 1729 (Odense St. Knuds Kirkes Kirkebog). 22. April 1763 blev han kaldet til Sognepræst til St. Hans Kirke i Odense (Fynske Reg. 1763

Nr. 70) og 28. Jan. 1778 til Sognepræst i Nakskov og Branderslev (ib. 1778 Nr. 13). Han døde 25. Okt. 1803. (Berlingske Tidende 1803 Nr. 87). — Else Dorothea Hee blev født 25. Jan. 1744 i Allerup (Landmilitæretatens Pensionskasse Nr. 2894); viet til Anders Borch blev hun 23. Maj 1764. (Odense St. Knuds Kirkes Kirkebog). Hun døde 20. Marts 1823. (Glossunde Kirkebog).

En Selvbiografi af Borch (i Afskrift?) findes i Landsarkivet for Fyen, Personalhist. Saml., Pakken: Samlinger til den fynske Gejstligheds og Lærerstands Historie. I Følge denne var han født 30. Marts 1729. (Jvfr. ogsaa J. C. Bloch, Den Fyenske Geistligheds Historie I, 837—41).

³⁸⁾ Catharina Hedeveg Hee blev døbt 11. Febr. 1748 i Allerup. (Alm. Enkekasse Nr. 2176). Hun blev 21. Novbr. 1782 viet til Etatsraad Kirketerp (Aarhus Domkirkes Kirkebog), og døde som Enke i Aarhus 22. Jan. 1805 (Berlingske Tidende 1805 Nr. 9), hvor hun blev begravet 5. Febr. 1805. (Aarhus Frue Kirkes Kirkebog). Om den driftige Handelsmand i Randers, Etatsraad Ditlev Kirketerp (1734—92) se Dansk biografisk Lexikon IX, 186, hvor dog hans andet Ægteskab ikke findes omtalt.

³⁹⁾ Anna Hees Data er mig ubekendte. Hun levede endnu 1828. (Danske Kancelli, 1. Dept.'s Brevbog 1828 Nr. 251. 881).

⁴⁰⁾ Anna Dorothea Hee døde 2. April 1795, 33 Aar gl., og blev 15. April s. A. begravet i Aarhus Domkirke. (Aarhus Frue Kirkes Kirkebog). 19. Novbr. 1783 havde Stiftamtmanden og Biskoppen i Aarhus faaet kgl. Tilladelse til at udnævne hende til den første ledige Plads som Konventualinde i Støvringgaard Kloster. (Jydske Tegn. 1783 Nr. 161).

⁴¹⁾ 1758 udkom i København 1. Del af Jørgen Hees »Vor Herres og Frelseres Jesu Christi hellige Lidelses, Døds og Begravelses Historie, efter de hellige fire Evangelisters harmonerende Beskrivelse, saavel efter de derudi forekommende Tildragelser omstændelig forklaret, som og med gudelige Anmærkninger samt flere af Historien flydende og til en giørlig Christendom henhørende Lære-Regler udi endeel derover forfattede Prædikener udført«. (48 + 746 S. i 4°). Denne Del er udstyret med en anbefaling af Hees Biskop Chr. Ramus og med Forf.s Dedikation, dateret Allerup 1. Maj 1758, til Grev Johan Ludvig Holstein. Det fremgaar heraf, at Prøver af Manuskriptet har været forelagt Holstein til Billigelse, og at han ved »igientagne gracieuse Skrivelser« havde opmuntret

Forf. til at fortsætte sit Arbejde. Derefter følger en vidtløftig Fortale af den ortodokse Professor Peder Holm, der med stor teologisk og kirkehistorisk Lærdom behandler forskellige Emner, der staar i Forbindelse med Begrebet Passionshistorie. Heri er ogsaa indflettet en meget varm anbefaling for Jørgen Hee. Hans Prædikener viser, siges det her, bl. a., »at det samme Velærværdige, lærde og berømmelige Ordets Tienere af Gud betroede Pund ikke er ringe, men anseeligt og vigtigt, og at han, langt fra at være iblant dem, som uforvarsigen nedgrave det annammede, som til største muelige Nytte troeligen og flitteligen burde anvendes, i Jorden, og gjøre det ved deres Efterladenhed ufrugtbart, meget mere ved utrættet Fliid og Sinds og Legems Kræfters Anvendelse søger at vinde dermed Gud til Ære og Velbehag og Christi Rige til Formeerelse og Forbedring, saa meget som vindes kan, ey aleene i de ham i Besynderlighed betroede Meenigheder, men og hos alle dem som forstaae vort Danske Sprog . . .«. (S. 46—7). — 2. Del udkom 1760 (upag. Indledning + 918 S.) og 3. Del 1766 (upag. Indledning + 787 S.). 2. Del er ledsaget af Digte til Forf. af Præsterne O. Støedt i Gudbjerg og J. J. Jessen i Kværndrup, 3. Del bl. a. af et meget elegant Digt af Juristen C. D. Hedegaard foruden af Digte af Konrektor i Odense P. Holm og en anonym. 3. Del er tilegnet Gehejmerraad Otto Thott, Biskop Ludvig Harboe og Etatsraad Henrik Hielmstjerne.

⁴²⁾ Til Nyborg Sognekald, der 1750 blev ledigt, meldte der sig 64 Ansøgere. Som Nr. 8 blandt disse anføres Jørgen Hee, der særlig henviste til, at han havde haft den Naade at prædike for Kongen i Christiansborg Slotskirke. (Danske Kancelli, Gratialprotokol for 1750). Til Sognepræst udnævntes 4. Sept. 1750 Peder Schonning, hidtil Diaconus og dansk Præst i Tønder. (Fynske Registre 1750 Nr. 83). — Det andet Kald, Hee havde gjort Ansøgning om, var formentlig Vor Frue Sognekald i Odense. (Gratialprotokollen 1750). — I 1752 hørte Hee til de »værdige og velfortjente Præster«, som Biskop C. Ramus fremhævede i en særlig Indberetning til Danske Kancelli. Det siges bl. a. om ham, at han var »en vel begavet og vel studeret Mand i Lærdom og u-straffelig i Levnet«. (Kirkehist. Saml. 3. R. V, 696).

⁴³⁾ 26. Decbr. 1702 udgik der et Kongebrev om, at Kapellanen i Nyborg hver 14. Dag skulde holde tysk Prædiken for Garnisonen sammesteds. (Kirkehist. Saml. 3. R. V, 161 ff.).

⁴⁴⁾ Boëthius Hagen, Sognepræst for St. Hans og Garnisons-

menigheden i Odense, døde 27. April 1759. (Odense St. Hans' Kirkebog).

⁴⁵⁾ Om Kongens Rejse til Holsten i Maj—Juni 1759 se Luxdorphs Dagbøger, udg. af Eiler Nystrom, I, 88 ff. 29.—30. Maj opholdt Kongen sig i Odense.

⁴⁶⁾ Henrik Hielmstjerne (1715—80) var 1753 blevet Sekretær for Gratiaalkontoret. (Jvfr. Eiler Nystrom, Den grevelige Hielmstjerne Rosencroneske Stiftelse, 1925, S. 40).

⁴⁷⁾ Jacob Ramus (1716—85) var 1747 blevet Stiftsprovst i Odense, 1762 blev han Biskop smstds.

⁴⁸⁾ Jørgen Hees Kaldsbrev som Sognepræst til St. Hans Kirke i Odense blev udstedt ikke 10., men 14. Sept. 1759. (Fynske Registre 1759 Nr. 106). I Indlæg hertil findes hans Ansøgning af 2. Juni s. A. Han henviser særlig til, at hans nuværende ringe Kald er utilstrækkeligt til hans talrige Families Underhold, og fremhæver, at han med megen Møje og Bekostning havde udgivet første Tome af Kristi Lidelseshistorie. Resten vilde han bedre se sig i Stand til at udgive, hvis han fik et større Levebrød.

⁴⁹⁾ Under Forberedelserne til Krigen mod Rusland 1762 oprettedes der et Husarregiment, hvortil Mandskabet for en Del afgaves fra de alt bestaaende Regimenter. Det ophævedes 1767. (Fr. Engelbrecht, Gardehusarregimentets 150 Aars Jubilæum, Kbhvn. 1912, S. 1 ff., især S. 5—7).

⁵⁰⁾ 17. Juni 1762 fik Stiftsprovst Jacob Ramus Bestalling paa at være sin Fader, Biskop Christian Ramus, adjungeret som Vicebiskop i Fyens Stift med Ret til at succedere ham som Biskop. (Fynske Registre 1762 Nr. 73).

⁵¹⁾ Jørgen Hees Kaldsbrev i Fynske Registre 11. Febr. 1763 Nr. 20. I Indlæg hertil Hees Ansøgning af 15. Decbr. 1762, hvori han især beklager sig over, at Garnisonen, der havde været lagt til St. Hans Kirke, havde været borte i al den Tid, Hee havde været Præst der »mig til stor og sensible Afgang udj saa essentiell en Deel af mit fornødne Leve-Brød«.

⁵²⁾ 22. April 1763 blev Andreas Borch beskikket til at være Sognepræst til St. Hans Kirke i Odense. (Fynske Reg. 1763 Nr. 70). 16. Decbr. s. A. konfirmeredes Peder Trolles Kaldsbrev som Sognepræst til Vemming. (Fynske Reg. 1763 Nr. 185).

⁵³⁾ 10. August 1764 beskikkedes Dr. theol. Poul Mathias Bildsøe til Biskop over Aarhus Stift. (Jydske Reg. 1764 Nr. 215).

⁵⁴⁾ Grev Otto Thott var 1. Febr. 1763 blevet Oversekretær i Danske Kancelli. Thotts Brev, dat. 15. Sept. 1764, til Hee

om saa snart som muligt at gøre en Rejse til København for at prædike for Kongen, i Oversekretærens Brevbog 1764 Nr. 382.

⁵⁵⁾ Jørgen Hees Kaldsbrev af 9. Novbr. 1764 til at være Sognepræst til Holmens Menighed i København og Provst over Søetaten og Garnisonen sammesteds i Sjællandske Reg. 1764 Nr. 545; jvfr. Oversekretærens Brevbog 1764 3/11 Nr. 457.

⁵⁶⁾ Jes Wester Biørnsen blev 28. Novbr. 1766 Præst ved Garnisonsmenigheden i Citadellet Frederikshavn (Sjæll. Reg. 1766 Nr. 596); Christian Bastholm blev 2. Oktbr. 1767 Præst for den evangeliske Menighed i Smyrna (smstds. 1767 Nr. 521) og 23. April 1772 J. W. Biørnsens Efterfølger i Citadellet (1. Dept.'s Aabne Breve 1772 Nr. 181).

⁵⁷⁾ 18. Maj 1767 blev Jørgen Hee beskikket til at være Tilforordnet i Missionskollegiet og Direktør ved Waisenhuset. (Sjæll. Tegn. 1767 Nr. 275).

⁵⁸⁾ Abraham Wolchersen blev 17. Decbr. 1772 konfirmeret som Præst ved Christians Plejehus (1. Dept.'s Aabne Breve 1772 Nr. 604); Hans Henrich Tybring blev 26. Decbr. 1766 øverste Kapellan ved Holmens Kirke (Sjæll. Reg. 1766 Nr. 642); Peder Hersleb Abildgaard s. D. nederste Kapellan (smstds. 1766 Nr. 643); Henrich Christian Borchgreving 22. Septbr. 1773 nederste Kapellan smstds. (Sjæll. Reg. 1773 Nr. 365); Johann Hieronymus Chemnitz 13. Febr. 1772 tysk Garnisonspræst i København (1. Dept.'s Aabne Breve 1772 Nr. 67); og Herman Treschow 11. Maj 1774 dansk Sognepræst ved Garnisonskirken (Sjæll. Reg. 1774 Nr. 230).

⁵⁹⁾ I Følge H. G. Garde, Efterretninger om den danske og norske Søemagt IV (1835), 598 ff. og de i Note 60 nævnte Taler løb de her omtalte Skibe af Stabelen paa følgende Tidspunkter: Dronning Caroline Mathilde 1766 12/6; Christian den Syvende 1767 25/11; Den Prægtige 1768; Dronningen 1768 23/11; Holsten 1772 11/4; Dannebrog 1772; Slesvig 1767 25/11; Elefanten 1769 8/11; Sophia Friderica 1775 21/2; Indfødsretten 1776 11/5; Wagrien 1773; og Justitia 1777 2/9. Det fremgaar af denne Liste, at Hee ikke følger Kronologien strengt nøjagtigt.

⁶⁰⁾ De her omtalte Taler har følgende Titler: 1) Statens forventende Lyksalighed, Grundet paa Et viist Anlæg, Forestillet i En Prædiken Over Psalm. 127. 1. Vers, Holden i Holmens Kirke paa den allernaadigst anordnede Bede-Dag den 25. Maj i 1766, Hvortil er føyet En Tale I Hans Kongelige

Majestæts og Hans Kongelige Høyheds Arve-Printzens Høyeste Nærværelse d. 12 Junii næst derefter, Da Orlogs-Skibet Carolina Mathilda udløb af Stabelen, holden paa Nye-Holm. Kbhvn. 1766. 4°. 30 S. 2) En Tale, som i Anledning af tvende Orlogs-Skibes Udløb af Stabelen paa Nye Holm, Det eene paa Halvfemtesindstive Canoner, kaldet Christian den Syvende, Det andet paa Halvtrediesindstive Canoner, kaldet Sleswig, i Hans Kongelige Majestæts og Hans Kongelige Høyheds Arve-Printzens Høyeste Nærværelse, blev holden den 25 November 1767. Og er efter Kongelig allernaadigst Befaling ved Trykken udgivet. Kbhvn. s. a. 4°. 16 S. 3) En Tale, som, Da Orlog-Skibet paa Firesindstive Canoner kaldet Dronningen, Udløb af Stabelen paa Nye Holm den 23 Novembr. 1768 I Begge Deres Majesteter Dronningernes Carolinæ Mathildæ og Julianæ Mariæ samt og Hans Kongelige Høyheds Arve-Printzens Høyeste Nærværelse blev holden. Kbhvn. 1768. 4°. 20 S. 4) Da Orlog-Skibet paa Fiire og Trediesindstive Canoner kaldet Indføds-Retten, udløb af Stabelen paa Nye-Holm den 11 May 1776 Blev følgende Tale i samtlige Kongelige Personers høyeste Nærværelse holden. Kbhvn. 1776. 8°. 30 S. — Hertil kan føjes som 5) Da Orlog Skibet paa 74 Canoner kaldet Justitia udløb af Stabelen paa nye Holm: d: 2den Septbr: 1777 blev følgende Tale holden. (Forfatterens egenhændige Haandskrift i Ny kgl. Saml. 8°. 257. Eksemplaret har tilhørt Luxdorph).

⁶¹⁾ Marcus Salomonsen Nyeborg (1733—96) var Tehandler i København og har gjort sig bekendt ved nogle Skrifter om Jødedommens Stilling til Kristendommen. (H. Ehrencron-Müller, Forfatterlex. VI, 119—20). Han var Søn af Salomon Salomonsen (Nyeborg), Stamfaderen til den saa bekendte Slægt Salomonsen, og dennes første Hustru Sara Fürst. (Julius Salomon og Josef Fischer, Mindeskrift i Anledning af Hundredaarsdagen for Anordningen af 29. Marts 1814, Kbhvn. 1914, S. 139 og Josef Fischer, Slægten Salomonsen (Nyborg), 1927, S. 119). — 9. Marts 1769 indstillede Sjællands Biskop, at Undervisningen i Kristendom af Jøden Marcus Nyeborg skulde overdrages til Provst Jørgen Hee (jvfr. det i Tillægget som Nr. 1 aftrykte Aktstykke), og 31. Marts s. A. bifaldt Kongen dette. (Sjæll. Tegn. 1769 Nr. 180).

^{62a)} Der sigtes hermed til det af M. S. Nyeborg udgivne: »Forsvars Skrift for den jødiske Nation eller kritiske Betragtninger over det første Capitel i den VII. Tome af Voltaire[s] Verker i Anledning af Jøderne. Oversat af Fransk«. Kbhvn.

1765. Bogen affødte en lille litterær Forhandling. Senere udgav Nyeborg ogsaa: »Voltaires Tilleg til Zadig. Oversat af Fransk«. Kbhvn. 1766. — Hees skarpe Udtalelser om Voltaire kan muligvis bl. a. skyldes, at han siden havde erfaret, at blandt de »ugudelige Skrifter«, der havde ført Grev Enevold Brandt bort fra Kristendommen, var især »Voltaires forargelige Verker«. (J. Hee, Enevold Brandts Forhold og Tænke-maade, 1772, S. 38).

^{62b)} Elimas 3: Troldkarlen Elymas, der nævnes Act. 13, 8.

⁶³⁾ Dette Skrift er: »Marcus Salomonson Nyeborgs bevægende Aarsager, hvorfor han har forladt den Jødiske Religion og antaget Jesu Christi sande og alene saliggjørende Lærdom«, Kbhvn. 1769. Det vidner om en Forf., der har været en ret veløvet Pennens Mand, med Evne baade til at tænke selvstændigt og til at udtrykke sine Tanker i et klart Sprog. Desuden har han været i Besiddelse af gode teologiske og historiske Kundskaber. Skriftets Hovedformaal er især at eftervise, at Jødernes Messiasforestilling er urimelig, og at deres Indvendinger mod Kristendommen navnlig m. H. t. Læren om den kristne Frihed for Moselovens rituelle Bud og Tre-enighedsdogmet er ugrundede. Tillige giver Forf. paa interessant Maade en kort Oversigt over sin egen Udvikling fra Jødedom til Kristendom. Stor Betydning har han tillagt det Argument, at Kristus blev født »i Tidens Fylde« 3: paa det Tidspunkt »da Fornuften ved sine egne Kræfter ikke kunde gaee høiere,« hvorfor Gud i sin Naade sendte »sin Søn, den store Prophet, som skulde supplere Fornuftens Mangler, udrydde alle Fordomme, og med Lærdom og kraftige Gierninger indføre sin himmelske Philosophie, hvorved alle Tvilsmaal skulde have Ende«. (S. 28—9). Da Nyeborg var kommet til det Standpunkt, at »jeg saae som i det fulde Lys, at der var intet andet Middel for mig til Salighed end *Jesu Christi Blod*«, maatte han yderligere gøre op, hvilken Form for Kristendom han vilde slutte sig til, gennem en Sammenligning først mellem Katolicisme og Protestantisme, dernæst mellem Kalvinisme og Lutherdom. Katolicismen frastødte ham som en Form for Overtro og Hedenskab, Calvinismen ved dens »Selvraadighed«, dens Tilbøjelighed til at lade Fornuften gælde mere end Skriften. (S. 43—6). — Nogle faa Aar senere udgav Nyeborg det skarpt polemiske »Forsvarsskrift for døbte Jøder . . .«, Kbhvn. 1772, rettet imod nogle Betragtninger af tidligere Stiftsprovst Henrik Gerner, som havde hævdet, at de Bevæggrunde, der i Almindelighed bevirkede Jøders Overgang til

Kristendommen, i Regelen var af rent materiel Art. I dette Skrift lærer man Nyeborg som Skribent at kende fra en alt andet end behagelig Side. (Det er uden Grund, naar H. F. Rørdam i Kirkehist. Saml. 5. R. VI, 636 formoder, at dette Skrift er gaaet tabt).

⁶⁴⁾ Daabsprotokollen for Bremerholms Menighed 1758—1771 30/4 oplyser, at 18. Oktbr. 1769 blev Ludwig Jørgen, tilforn Marcus Salomonsøn Nyborg, af den jødiske Nation, døbt. Som hans Forældre nævnes: . . . Salemonssen Nyborg og Sara Mossesdatter; som hans Faddere: Biskop Harboe, Etatsraad Kall, Konferensraad Suhm, Konferensraad Graa, Professor Cramer, Professor Holm og Etatsraad Nissen. Hans Alder angives til 35 Aar. (Jvfr. Adresseavisen 1769 Nr. 160). M. H. t. Nyeborgs pekuniære Stilling og dens Forhold til hans Omvendelse kan anføres følgende karakteristiske Sted af hans i Note 63 nærmere omtalte »Forsvarsskrift for døbte Jøder«, 1772, S. 16, hvor han efter at have gendrevet den almindelige Beskyldning, at Jøders Overgang til Kristendommen skulde skyldes Hensynet til økonomisk Fordel, fortsætter med disse Ord: »Alt dette kan nu være det samme, i Henseende til min Person, som hverken søgte eller havde nødig at søge det allerringeste af verdslig Baade og Fordeel, da jeg lod mig angive som Proselyt, hvilket de Herrer (S. T.) Biskoppen og Provst Hee, da denne sidste Herre har confermeret mig i Religionen og døbt mig, til alle Tider kan bevidne. Ja, endog efterat Jødernes blinde Enthousiasme havde faaet frie og ubundne Hænder, for totaliter at ruinere mig, og jeg derudover var geraadet i sørgelige Omstændigheder, i Henseende til det Timelige, tilbød Biskoppen mig selv og af egen ædelmodig Drift noget anseeligt hvert Aar som en Soulagement i mine da værende kummerlige Omstændigheder; — men jeg kunde paa ingen Maade overtale mig til at tage derimod, at det ikke skulde heede, at jeg paa nogen Maade ved min Daab havde havt Hensigt til Dona gratuita, Skienk, Gave, og verdslige Fordele. Imidlertid kan jeg ikke negte, at jeg jo engang efter Kiøbmands Brug begierte af Biskopen, for at faae mit Fabriqve i Gang igien, et vist Penge Laan, hvilket jeg og virkelig kort derefter fik af den dyrebare Menneske Ven, vor lærde Hr. Conference Raad Suhm, og det paa saa ædelmodig en Maade, paa en Maade saa fuld af Grace, at jeg er inderlig glad over, at jeg har faaet Leilighed offentlig at takke ham derfor, da jeg og helligen bevidner, at den mig af ham beviste Naade stedse skal erkiendes, roses og be-

siunges af mig, saa længe jeg aander, ja, jeg skal lære mine Børn efter mig at antænde Røgelse for Suhmernes Dyder og Himmellignende Menneskekerlighed«. — Nyborgs Overgang til Kristendommen omtales mærkeligt nok ikke i H. Weitemeyers Afhandling om Jøde-Omvendelser i København i Tidsskrift for jødisk Historie og Literatur, I, 337 ff.

⁶⁵⁾ I Følge velvillig Meddelelse fra Hr. Bibliotekar Josef Fischer blev Ludvig Jørgen Nyeberg viet i St. Nicolai Kirke 9. Maj 1774. (Vielsesbogen for denne Kirke er først bevaret fra 1785).

⁶⁶⁾ Formentlig Jacob Vilermé, fra Hanau († 1790), Handelsmand og Ældste i den franske reformerte Menighed. (Jvfr. D. L. Clément, Notice sur l'église réformée française de Copenhague, 1870, p. 53). Universitetet i Duisburg, der blev ophævet 1819, var reformert.

⁶⁷⁾ Hee tænker herved sikkert paa Forordningen af 13. Juni 1771, der dels ophævede Bøderne for Lejermaal, dels bestemte, at der ikke maatte gøres Forskel paa ægte eller uægte Børns Daab.

⁶⁸⁾ Man har saaledes her omtalt et af de meget faa kendte Eksempler paa Præsters Prædikener imod Struensee i dennes Magtperiode; jvfr. L. Koch, Oplysningstiden i den danske Kirke 1770—1800 S. 31 og Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, udg. af Louis Bobé, III, 5. Tør man tro Prins Carl af Hessen, blev baade B. Münster og Hee i Septbr. 1771 idømt en Bøde paa 50 Rdlr. for at have prædiket mod Struensee. (Bernstorffske Papirer, ved Aage Friis, II, 148).

⁶⁹⁾ Daabsprotokollen for Bremerholms Kirke 1771—5 oplyser, at der 19. Febr. 1772 i denne blev døbt en Mand, der fik Navnet Johannes, og som var født i Slavonien, af Religion havde været Manikæer, og som var blevet informeret af Provst Hee, men om hvis Forældre, egen Alder og tidligere Navn man var uvidende. Som Faddere anføres: Justitsraad Westengaard, Kammerraad Falbe, Agent Bore, Agent Holck, Regimentskvartermester Andressen, Borgmester Zimer, Hr. Knud Lyne ved Stranden og Urtekræmmer Mohr. — Daabs-handlingen findes nærmere omtalt i Adresseavisen 1772 19. Febr. Nr. 30. Kapellanen Hr. Tybring prædikede ved denne Lejlighed og havde af Hensyn til den forestaaende mærkelige Daab til Tekst valgt Jer. 32, 37. — Formodentlig har denne »Manikæer« været en Nymanikæer henhørende til Bogomilernes Sekt, hvoraf enkelte smaa Menigheder har levet deres stille Liv indtil den nyeste Tid. (Constantin Jireček, Geschichte der Bulgaren, Prag 1876, S. 396).

⁷⁰⁾ Francisca Felicitas van der Veckenen (1689—1766) var en Datter af en Prokansler i Geldern. Hun var 1728 blevet Enke efter Generalmajor Gerhard Christian v. Stöcken, som 1704 havde været Bataillonschef ved Prins Georgs Regiment i det danske Korps, der kæmpede i Nederlandene. 1752 blev hun Dame de l'union parfaite. (J. C. W. Hirsch, Fortegnelse over danske og norske Officerer 1648—1814 XI, 151). Ved hendes Død opgives som hendes Bopæl Holmens Kanal (jvfr. Note 79). Bremerholms Sognepræsts Gaard var fra 1687 til 1795 det næstsidste Sted før Hjørnet af Holmens Kanal og Reverensgade. (L. Bobé, Bremerholms Kirke og Holmens Menighed S. 144—5). Om Legater, stiftede af hende mod Slutningen af hendes Liv, se H. R. Hiort-Lorenzen m. fl., Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark I, 157—8. VI, 226.

⁷¹⁾ Frederik IV's Datter, Prinsesse Charlotte Amalie (1706—82). Om hendes Gavmildhed se bl. a. Repertorium over Legater og milde Stiftelser i Danmark, udg. af H. R. Hiort-Lorenzen og F. P. G. Salicath, III, 36. VI, 58. 61. 226—7.

⁷²⁾ Charles Drelincourt (1595—1669), mangeaarig reformert Præst i Paris, berømt som Prædikant og Apologet, Forfatter af adskillige meget udbredte Skrifter, hvoraf et af de mest bekendte var »Les consolations de l'ame fidelle contre les frayeurs de la mort, avec les dispositions nécessaires pour bien mourir«. — Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale XLI, 1045 nævner som første Udgave en Udgave fra 1651, desuden franske Udgaver fra 1656. 1660. 1669. 1670. 1685. 1713. 1760. 1819. Det kgl. Bibliotek i Kbhvn. besidder desuden franske Udgaver fra 1676. 1711. 1724. Bogen indeholder ikke blot almindelige Betragtninger over Døden og over den Trøst, den troende kan hente herimod udfra Kristendommens Lære, men ogsaa specielle Betragtninger og Bønner ordnet efter den forskellige Alder og Stand, hvori de Mennesker, som forbereder sig til at dø, befinder sig. Om D. se Michaud, Biographie universelle XI, 300, E. et É. Haag, La France Protestante, 2. éd., V, 485 ff. og P. Freher, Theatrum virorum eruditione clarorum, 1688, p. 696—7. Flere af Drelincourts Skrifter er blevet oversat til Dansk, saaledes »Consolations« 1739 af Præsten Frantz Vogelius i Frederikshald under Titlen »En troende Siæls Trøst imod Dødsens Skræk« (2. Oplag 1766). Oversættelsen, der er tilegnet Biskop Peder Hersleb, er »efter Troens Regel paa sine Steder forandret«.

⁷³⁾ Det har ikke været Udgiveren muligt at fremskaffe nærmere Oplysninger om denne Præst.

74) I de i Note 75 citerede Kirkebøger nævnes Præsten Gasparus Deutzmann oftere, sidste Gang 1763.

75) I den Afskrift af »Liber baptizatorum, matrimoniorum et defunctorum sub missionariis S. J. in regno Daniæ ab anno 1656« og af den hermed sideløbende »Liber baptizatorum a missionariis Romano—Catholicis Hafniæ ab anno 1700 ad annum 1830«, som gemmes i Landsarkivet for Sjælland m. m., findes ingen Tilførsel om Christiana Sterns Konversion.

76) Hverken i Sjællands Bispearkiv, Tyske Kancellis eller Danske Kancellis Arkiv synes der bevaret Aktstykker om denne Sag.

77) Om Katolikernes Retstilling i Danmark i det 18de Aarhundrede se H. Ussing, Kirkeforfatningen i de kongelige danske Stater I, 324 ff. I Danske Lov 6—1—3 ff. var det blevet forbudt »Munke, Jesuiter og deslige papistiske gejstlige Personer« under deres Livs Fortabelse at opholde sig i Danmark. En Undtagelse dannede dog Gesandtskabspræsterne, men de maatte ikke drive Propaganda. I Tidens Løb var disse strenge Bestemmelser blevet noget mildnet baade i Teori og Praksis. 19. Sept. 1766 udgik der imidlertid igen en meget skarp Forordning om Katolikkers Forhold i Danmark. Bl. a. indskærpede § 1, at ingen maatte forsøge at forføre nogen af Rigets Undersaatter til den papistiske Religion. Denne Forordning er formodentlig især blevet foranlediget ved den Konversion, Hee her omtaler, thi den skyldes en Indstilling fra Biskop L. Harboe, der bl. a. i Indledningen henviser til, at en luthersk Kvinde »i forleden Aar« (c: 1765) lod sig forføre til at afsværge sin Tro i den spanske Ministers Kapel. (Indlæg til Sjæll. Reg. 1766 19/9 Nr. 447). Forordningens hele Forhistorie vil iøvrigt blive gjort til Genstand for en særlig Undersøgelse i dette Tidsskrift.

78) Maria Theresia de Feignet, f. i Milano, d. i Altona 1790 14. Marts, 72 Aar gl., Datter af kejserlig Oberst Saint-Barthelmy, gift med Generalløjtnant Joseph Carl Julien de Feignet (1698—1771). (J. C. W. Hirsch, Fortegnelse over danske og norske Officerer III, 362).

79) Begravelsesprotokollen for Trinitatis Kirke i København 1757—1813 oplyser, at 3. Jan. 1767 blev Enken efter afdøde Generalløjtnant von Stöcken, Fru Francisca von der Weckene, der tilhørte den katolske Religion og var død af »Ælde«, 76 Aar gl., nedsat i sin egen murede Grav i søndre Bagkor i Trinitatis Kirke. Som hendes hidtidige Bopæl opgives Holmens Kanal. I Følge Adresseavisen for 29. Decbr. 1766 var

hun død 24. Decbr. 1766. — Allerede 1730 havde Fru v. Stöcken faaet kgl. Bevilling til, at hendes Lig, »uagtet at hun er af den romerske katolske Religion«, til sin Tid maatte blive nedsat i den hende tilhørende Grav i Trinitatis Kirke »dog uden Ceremonier«. (Sjæll. Registre 1730 10/3 Nr. 84).

⁸⁰⁾ 12. Januar 1775 fik Jørgen Hee Befaling til som fjerde Direktør at tiltræde Direktionen for Inokulationsanstalten med Børnekopperne, da »det eragtes at kunne biedrage til Stiftelsens Fremgang, at en geystlig Mand blev anordnet i Directionen«. (Sjæll. Tegnelser 1775 Nr. 24).

⁸¹⁾ Peder Rosenstand-Goiske (1704—69) var fra 1749 Prof. theol. Om Invitationen til Hee om at disputere for den teologiske Doktorgrad og om hans Afslag herpaa synes der ikke bevaret Aktstykker i Universitetets Arkiv. Om Promotionen se Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager 14. Maj 1767 S. 305 ff.

⁸²⁾ Christian Michael Rottbøll (1729—80) var fra 1766 Sognepræst ved Trinitatis Kirke i København. 1770 blev han Biskop over Viborg Stift. Titlen paa Rottbølls Disputats er: *Dissertatio biblico-theologica, de epistolarum secundæ et tertie Joannis inscriptione . . . qvam . . . placido eruditorum examini modeste subjicit Christianus Michael Rottbøll . . . , spartam defendentis ornante Birgero Riisbrich. Havnæ [1767]. 8°. Disputationen fandt Sted 23. April 1767.*

⁸³⁾ Jvfr. Daniels Bog 6, 21; 23; 28. 1. Makkabæerbog 2,60.

⁸⁴⁾ Om Biskop Johan Ernst Gunnerus (1718—73) og hans Reformforslag m. H. t. Københavns Universitet 1771 se R. Nyerup, Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge III, 2. Del, S. 383 ff. og Edvard Holm, Danmark-Norges Historie 1720—1814 IV, 2. Afdel., S. 111 ff.

⁸⁵⁾ Om Ludvig Harboe (1709—83), der fra 1757 var Biskop over Sjællands Stift, og hans Tilknytning til Jørgen Hee se Note 41.

⁸⁶⁾ 1. Søndag i Fasten 1775 ☉: 1. Marts 1775.

⁸⁷⁾ 2. Søndag efter Helligtrekonger 1772 ☉: 19. Januar 1772.

⁸⁸⁾ Denne Prædikens Titel er: »Forstyrrenes Forstyrrelse og Mangelens glædelige Forandring, forestillet i en Prædiken, holden i Holmens Kirke over Evangelium paa tredie Søndag efter Nytaar 1772. Efter manges indstændige Begiering ved Trykken udgiven og dens indkommende Fordeel til Beste for Holmens Sogns Fattige bestemt«. Kbhvn. s. a. 8°. 48 S. — I Modsætning til flere andre Prædikener, der blev udgivet i samme Anledning, er Hee's meget behersket i sine Udtalel-

ser. Han drager vel skarpt til Felts mod »Religionens Hadere som Vanskabninger og Afskum i det menneskelige Selskab« (S. 28) og klager stærkt over den Foragt for Helligdagene og den store »Ureenheds og Løfærdigheds Synd« (S. 40), som havde kendetegnet det Struenseeske Styre, men man mærker intet til den dramatiske Lidenskabelighed, der præger andre samtidige Ytringer, f. Eks. af en Mand som J. C. Schönheyder. Hees Prædiken slutter med en meget varm Lovprisning af Arveprins Frederik, »stor af Indsigt i Religionens hellige Sandheder, ey hængende i Hiernen og Hukommelsen allene, men beviislige indgravne i Hiertet«, og af Enkedronning Juliane Marie (S. 43—4).

⁸⁹⁾ Om Grev Enevold Brandt (1738—72) og Processen mod ham se Edv. Holm, Danmark-Norges Historie 1720—1814 IV, 2. Afdel., S. 347 ff. Den her nævnte Dom af 27. April 1772 er trykt hos Holger Hansen, Inkvisitionskommissionen af 20. Januar 1772 I, 233—7.

⁹⁰⁾ Fhv. Underofficer ved Landmilitzen Friderich Wiltman, der havde dræbt en Husmand i Tving, og hvis Dødsdom fik kgl. Konfirmation 26. Marts 1756. (Fynske Tegn. 1756 Nr. 21). Biskoppens Ordre af 14. April 1756 til Jørgen Hee om at berede Delinkventen til Døden, i Odense Bispearkiv, Kopibog for udgaaende Skrivelser 1756.

⁹¹⁾ Formentlig Friderica Olsdatter, hvis Dødsdom for at have født i Dølgemaal og ombragt sit Barn fik kgl. Konfirmation 22. Febr. 1761. (Fynske Tegn. 1761 Nr. 6).

⁹²⁾ Hee sigter formentlig til Tømmermandskonen Gertrud Jensdatter, der 6. Juli 1765 blev dømt til Døden paa Grund af, at hun havde dræbt et Barn i et Anfald af Tungsindighed. (Søetatens Arkiv i Rigsarkivet, Den combinede Rets Protokol 1762 9/8—1765 1/12 S. 113—14).

⁹³⁾ Jvfr. de nedenfor i Tillægget som Nr. 5—9 aftrykte Aktstykker. Sine Følelser ved at faa Ordren af 22. Febr. overleveret har Hee udførligt skildret i sit nedenfor nævnte Skrift »Paalidelig Underretning«, 1772, S. 9 ff.

⁹⁴⁾ »Paalidelig Underretning om den henrettede Enewold Brandts Forhold og Tænkemaade i hans Fængsel, indtil hans Død paa Echafautet den 28. April 1772«, 8°. 93 S.

⁹⁵⁾ H. Ehrencron-Müller, Forfatterlexikon III, 463—4 nævner Oversættelser af dette Skrift til Tysk, Fransk, Hollandsk og Svensk.

⁹⁶⁾ Mag. Johannes Daniel Mentel, f. i Strassburg 1755, blev 1. November 1780 af Biskop L. Harboe ordineret til at være

Missionær i Trankebar. (Sjællands Bispearkiv, Vitæ candidatorum 1765—82 p. 434—5 og Biskopperne P. Herslebs og L. Harboes Optegnelsesbog om Ordinationer m. m. p. 105). Jvfr. om ham J. Ferd. Fenger, *Den Trankebarske Missions Historie*, 1843, S. 364.

⁹⁷⁾ Den Dr. theol. Lorentz i *Augsburg*, som Hee her omtaler, er uden Tvivl identisk med den Siegmund Friedrich Lorenz (1727—83), der fra 1769 virkede som Prof. theol. og Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i *Strassburg*, og som havde været Mentels Lærer. Bl. a. var det under dennes Præsidium, at Mentel havde disputeret for Magistergraden. (H. W. Roter-mund, *Fortsetzung und Ergänzungen zu C. G. Jöchers Gelehrten-Lexiko III*, 2139—40 og Mentels i Note 96 citerede Vita).

⁹⁸⁾ Jvfr. Adresseavisen for 27. Juli 1772, hvori det omtales, at Provst Hee af Arveprinsen havde faaet overrakt en Daase af Meisner Porcellæn, indfattet i Guld og besat med Ædelstene. I Københavns Allehaande 1772 Nr. 21 henstilles det til Hee og Münter at lade Indtægten af deres Omvendelseshistorier tilfalde Trængende i deres Menigheder.

⁹⁹⁾ Titlerne paa Jørgen Hees øvrige Skrifter er anførte i Noterne 41, 60, 88 og 94. Hans Prædiken om Vantroen har følgende Titel: »Vantroens Synd i sin vederstyggelige Skikkelse og elendige Følger. Forestillet i en Prædiken over Evangelium paa Femte Søndag i Fasten, holden i Holmens Kirke.« Kbhvn. 1767. 4°. 30 S.

¹⁰⁰⁾ »Trende Hyrde Breve skrevne af D. Edm. Gibson Biskop i London saavel til Advarsel imod Vantroen, som til Stadfæstelse af den Aabenbarede Religions Sandhed, for deres Grundige, Lærerige og opbyggelige Indholds Skyld af det Engelske i det Danske Sprog oversatte af Thomas Hee, SS^{tl} Minist. Candidat. Med en Fortale af Jørgen Hee . . .«. Kbhvn. 1771. 8°. (Fortale + 310 S.). — Edmund Gibson (1669—1748) var Biskop i London fra 1720 til sin Død. Han hørte til Tidens mest betydningsfulde Kirkemænd i England og har udfoldet en omfattende Virksomhed som kirkepolitisk, kirkeretlig, opbyggelig og apologetisk Forfatter. (*Dictionary of National Biography XXI*, 274—5). Den engelske Original til de ovennævnte Breve udkom første Gang 1732. — Denne Bog nævnes blandt de Skrifter, Jørgen Hee bragte Grev Enevold Brandt til Læsning under hans Fængselsophold. (J. Hee, *Paalidelig Underretning om Enevold Brandts Forhold*, 1772, S. 30). Om Thomas Hee se Note 35.

¹⁰¹⁾ Biskoppen over Aarhus Stift, Dr. theol. Poul Mathias

Bildsøe døde 27. Juli 1777. (Indlæg til Jydske Reg. 1777 3/9 Nr. 315).

¹⁰²⁾ Om Konferensraad P. Aagaard, Hees gamle Discipel, se Note 9.

¹⁰³⁾ Ove Høegh-Guldberg var blevet Stats- og Gehejmekabinetssekretær 14. Maj 1776.

¹⁰⁴⁾ Den i Note 33 nævnte Informator for Kronprinsen Jens Matthias Hee.

¹⁰⁵⁾ Jørgen Hees Bestalling som Biskop over Aarhus Stift er udstedt paa Fredensborg 3. Septbr. 1777. (Jydske Reg. 1777 3/9 Nr. 315). Registrantteksten har i Slutningen af Bestallingen den ejendommelige Skrivefejl, at der siges, at de gejstlige i Aarhus Stift skulde »holde og kiende bemelte Dr. Theologiæ Hr. *Eiler Hagerup* for deres Biskop og Superintendent«. — I Indlæg hertil findes Kancelliets Indstilling. De indstillede var: Nr. 1 Provst Hee, Nr. 2 Prof. Studsgaard, Sognepræst ved Budolfi Kirke i Aalborg, Nr. 3 Provst Clod, Sognepræst for den danske Menighed i Fridericia, Nr. 4 Prof. Friedlieb, Stiftsprovst i Christianssand. Om Provst Hee bemærkes der bl. a.: »For hans Lærdom samt Retsindighed, Nidkierhed og Utrettelighed i sit Embede er han noksom bekjendt, og som Provst ved Søs Etaten og Garnisonen har han viist saadan Nøiagtighed og Rigtighed, at han i alle Deeles synes at have gjort sig fortient og vel skikket til et saa vigtigt Embede«. I Gehejmestatsraadet paa Fredensborg 27. August 1777 blev Hee udnævnt til Biskop.

¹⁰⁶⁾ D. 29. Oktbr. 1777 blev der meddelt Jørgen Hee Tilbudelse til at forblive i Hovedstaden indtil Foraaret, og Bispevielsen skulde da udsættes til den Tid. Naadensaaret skulde først begynde fra den Tid, han havde holdt Afskedsprædiken. (Sjæll. Tegn. 1777 Nr. 661—2).

¹⁰⁷⁾ Jørgen Hee blev indviet til Biskop sammen med Søren Friedlieb, der var udnævnt til Biskop over Bergens Stift. Bispevielsen findes nærmere omtalt i Adresseavisen 1778 11. Maj Nr. 77. Jvfr. ogsaa Luxdorps Dagbøger, udg. af Eiler Nystrøm, II, 149. Om Biskop L. Harboes Tale hedder det bl. a. her: »Biskop Hee blev roset paa en værdig og bevægelig Maade, blant andet: at han i de urolige Tiider havde opløftet sin Røst som en Basune«.

¹⁰⁸⁾ Jørgen Hees egenhændige Visitatsbog 1778—88, 104 Sider i 4°, findes i Aarhus Bispearkiv. (Landsarkivet for Nørrejylland).

¹⁰⁹⁾ Om Randers Latinskoles Overflytning 1784 fra en tid-

ligere, formentlig førreformatørisk, Bygning til det saakaldte Helligaandshus se H. M. Flemmer, Historiske Efterretninger om Randers lærde Skole I (1833), 3—6.

¹¹⁰⁾ Jørgen Hee døde 30. Decbr. 1788. (O. Høegh-Guldbergs Indberetning i Indlæg til Jydske Reg. 1789 23/1 Nr. 26; jvfr. Danske Saml. VI, 249). D. 4. Jan. 1789 skrev Biskop Balle et Brev til Schack-Rathlou, hvori han tilsidst ytrede: »Ach! i dette Øyeblik hører jeg, at den værdige Biskop Hee er død — Og i Afttes modtog jeg hans egenhændige Brev, dateret d: 31 Dec: Herre Gud! hvor hastig! Men i en god Stund kaldte Overhyrden ham til Hvile«. (Danske Saml. VI, 249). Hees Brev maa altsaa have været antedateret. D. 21. Jan. 1789 blev Biskop Hee begravet i Koret i Aarhus Domkirke under megen Højtidelighed, bl. a. med »Traur-Musique«. (Aarhus Domkirkes Kirkebog 1789 og C. V. Hertel, Beskrivelse over Aarhus Dom- og Cathedral-Kirke II, 48 ff. Sidstnævnte Sted er aftrykt baade Indskriften paa hans Kisteplade (i Oversættelse) og et Nytaarsdigt, han havde skrevet tre Timer før sin Død).

¹¹¹⁾ Jens Bansen Hee var en Søn af Hans Peiter Hansen i »Ruehed« i Vigerslev Sogn og døbt 13. Søndag efter Trinitatis (c: 27. Aug.) 1747. (Vigerslev Kirkebog). 10. Marts 1784 fik han kgl. Konfirmation paa sit Kaldsbrev som Sognepræst i Korup og Ubberup. (Fynske Reg. 1784 Nr. 43). Han døde 4. Maj 1792 (Odense Hrds. gejstlige Skifteprotokol 1775—92 S. 354) og blev begravet 11. Maj s. A. (Korup Kirkebog).

¹¹²⁾ Jens Hee var Biskop i Ribe fra 1313 til sin Død 1327. Han formodes at være en Broder til Stormanden Niels Hee, nævnt 1304 og 1320. (J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen S. 163). Niels Hees Underskrift paa Christopher II's Haandfæstning af 25. Jan. 1320 i Aarsberetninger fra Det kongelige Geheimearchiv II, 11.

¹¹³⁾ I Følge S. V. Wiberg, Alm. dansk Præstehistorie I, 570 (vistnok paa Grundlag af et nu forsvundet eller overmalet Epitafium i He Kirke; jvfr. ib. II, 714 og Hardsyssels Aarbog 1912 S. 80—1) var Jens Christensen Gjødstrup Sognepræst i He fra 1622 til sin Død 1666. Provst i Hind Herred var han blevet 1633 (Danske Saml. IV, 135). I Hind Herreds Herredsbog (Ribe Bispearkiv) 1649 findes indført en egenhændig Beskrivelse af He Sognekalds Indtægter af Jens Christenßøn Gjødstrup, dateret Hie 21. Aprilis 1649, og i Danske Kancelli, Indlæg til Registre og Tegnelser, findes en Ansøgning fra Juni 1649 fra ham om, at der maatte opsættes et Sejer-

værk i He Kirke. — Jvfr. iøvrigt J. C. Bloch, *Den Fyenske Geistligheds Historie* I, 867.

¹¹⁴⁾ Niels Thomsen Hee var en Præstesøn fra Borup. Borup-Hald Kirkebog oplyser, at hans Daab blev konfirmeret 14. Aug. 1736. 5. Juni 1776 blev han kaldet til Sognepræst til Støvring Jomfrukloster, Støvring og Mellerup (Jydske Registre 1776 Nr. 206) og 30. Decbr. 1796 til Harridslev og Albæk (ib. 1796 Nr. 870). Han døde 26. Decbr. 1801 og blev bisat i Harridslev Kirke 4. Jan. 1802. Dagen efter blev han af Harridslev Sognemænd baaret til Støvring, hvor han blev begravet mellem sine to, tidligere afdøde Hustruer. (Harridslev Kirkebog). Jvfr. iøvrigt *Fra Randers Amt* X, 130—1.

¹¹⁵⁾ Thomas Hee, Søn af Sognepræsten Christen Thomsen Hee og Hustru Karen Knudsdatter, blev i Følge (Købstaden) Sæbys Kirkebog døbt 8. April 1701. Sognepræst i Borup og Hald blev han 3. Sept. 1729 (Jydske Reg. 1729 Nr. 168), og her døde han. Han blev begravet 27. Novbr. 1760. (Borup Kirkebog). En interessant Karakteristik af ham findes i *Saml. til jydsk Historie og Topografi* III, 377.

¹¹⁶⁾ Om Mag. Peder Pedersen Hie, f. 1584, der efter en Studierejse til Skotland 1610 blev Rektor paa Herlufsholm, 1613 Sognepræst i Vordingborg, 1617 ved Roskilde Domkirke og 1620 ved Helligaandskirken i København, se G. L. Wad, *Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm 1565—1878* S. 48—53. Han døde af Pest 1625. (Rørdam, *Monumenta historiae Danicæ* II, 728. *Danske Magazin* 5. R. III, 168). Jørgen Hees Formodning, at Peder Pedersen Hie skulde være en Broder til Jens [Christensen] Hee, maa være urigtig, da deres Patronymika er forskellige.

¹¹⁷⁾ Severinus Joannis Heennius Danus blev 9. Juli 1666 immatrikuleret ved Universitetet i Kiel. (*Das Album der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel 1665—1865*, herausg. von Franz Gundlach, S. 466 Nr. 12302). Da han 27. Sept. 1669 blev immatrikuleret ved Universitetet i København, oplystes det, at han ikke blot havde studeret i Kiel, men ogsaa fra 1667 i Sorø. (Kjøbenhavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, II, 17). 15. Aug. 1670 aflagde han Ed for Biskoppen i Ribe »in informandis pueris scholæ Rincopiensis«. (Ribe Bispearkiv, Edsbog 1643—82, jvfr. *Danske Saml.* IV, 141). Dette maa formodentlig forstaas om Rektoreden. Han synes ikke — som Jørgen Hee siger — at have været Magister og heller ikke at være død 1686. Han maa være død eller fratraadt før 23. Maj 1684, thi paa denne Dag aflagde Chri-

stiernus Andreæ Agerholm Ed som Rektor i Ringkøbing (den ovennævnte Edsbog; Ringkøbing Kirkebog begynder først 1686). Enken »Lisabeth afg. Søren Hesis« fik 12. Decbr. 1688 kgl. Bevilling paa at holde Kro i Velling. (Jydske Reg. 1688 Nr. 156; jvfr. J. C. Bloch, Den Fyenske Geistligheds Historie I, 866—7).

TILLÆG

1.

1769 9. Marts. Sjællands Biskop til Oversekretæren i Danske Kancelli Otto Thott om Jøden Marcus Nyborgs Forberedelse til den kristne Daab.

Til Geh. Raad *Thott*.

En Jøde ved Navn *Marcus Nyborg* fød her i *Kiøbenhavn* og 34 Aar gammel, har hos mig anmeldet, at hand vil træde til vores *Evangelisk Lutherske Kircke*. Hand har allerede faaet en god Grund i den christelige *Religions Sandheder*, og er i de Omstændigheder, at hand icke forlanger noget til Underholdning af Kircken, i den Tiid, hand nærmere vorder *præpareret*. I Henseende til den Indsigt hand har, ønskede jeg underdanigst, at Hr. Provst *Hee* ved *Holmens Kircke* allernaad. maatte vorde befalet, at *præparere* forbenævnte Jøde, og efter befundne Dygtighed at døbe hannem, hvortil jeg ved D. Høy Grevel. *Excellences* Forestilling udbeder en allernaadigst Befaling og med den fuldkommenste *Veneration* forbliver

D. 9de *Martii* [1769].

L. Harboe.

(Egenhændig Kopi (o: Koncept) i Sjællands Bispearkiv, Erklæringsprotokol 1769. — Originalen (ved Sjæll. Tegnelser 1769 31/3 Nr. 180) er ikke bevaret).

2.

1772 5. Marts. Sognepræsten ved Vor Frelsers Kirke J. J. Hvid til Sjællands Biskop om Manikæeren Johannes.

Ydmygst *Pro Memoria*.

Forige *Manichæer*, *Johannes*, har ikke i Sinde, med *Johanne Baptistæ*, at leve i Ørken, men til min store forun-

dring, har *resolvert* at gifte sig, og af mig forlangt at blive troelovet til et Qvindmenneske, som opholder sig her i Sognet. Da nu denne *Johannes* er een *vagabundus*, og har streift Verden om, snart i Petersborg, snart i Dantzig, saa i Hamborg, og Gud veed, hvor han ellers har været, og hvad Baand der kand ligge paa ham. Jeg tager vißeligen denne Sag meget i Betænkning, og ydmygst udbeder mig Deres Høyædle Høyærværdighed[s] gode Raad.

Christianshaun 5te Mart. 1772.

J. Hvid.

(Egenhændig Original i Sjællands Bispearkiv, Indkomne Sager fra København 1772).

3.

1772 6. Marts. Sjællands Biskop til Præsten J. Hvid om Manikæeren Johannes' paatænkte Ægteskab.

Til hr. *Hvid* paa *Christianshavn*.

P. M.

Den gode *Johannes* maae vist icke slippe saa læt til en Kone, som hand indbilder sig det. Hand skal skaffe Beviis at være frie for andet Ægteskab, men hvor vil hand faae det? Imidlertid bør hand saavel som vi rette os efter Loven, og jeg gad vist, om nogen skulle være saa dristig at være hans Forlovere? Hand gjør derfor best, at hand lader Gifte-Tænker fare, indtil hand beviiser icke andensteds at have været gifft. Dette har jeg til skyldig Giensvar paa Deres Velæd. *Pro Memoria* skuldet formælde.

Kiøbenh. d. 6. Mart. 1772.

L. Harboe.

(Egenhændig Kopi (3: Koncept) i Sjællands Bispearkiv, Kopibog for udgaaende Skrivelser 1772).

4.

1772 7. Marts. J. Hvid til Sjællands Biskop om Manikæeren Johannes.

Ydmygst *Pro Memoria*.

Jeg gav mig den Frihed, under 5te *hujus* underdanigst at melde den nyeligen døbte *Manichæers* forsæt, at ville

gifte sig. Jeg lod ham vide, at denne Anmeldelse var skeedt, og at han derfor maatte opsætte sin Trolovelse, indtil Deres Høyærværdigheds gunstige Svar var indløben. Han loed da tilsyne udvortes, ligesom han hermed var fornøjet, og gik bort. Men uden at jeg vidste noget deraf, kom han i Gaar kiørende med sin Kiæreste og med trodsighed forlangede, at han vilde og skulde troeloves; Endskiønt han havde ingen Vidner med sig, som effter Loven kunde *cavere*. Jeg maatte da betyde ham min forundring over denne hans dristige Opførsel, med formaning, at han vilde give sig Tiid, indtil alting var bragt i Rigtighed, saa vilde ieg gjerne tiene ham. Men han blev vred, og kiørte med sin Kiæreste bort, under Trusel. Diße Omstændigheder har ieg ikke villet mangle, at indberette, paa det Deres Høyærværdighed kunde være vidende om Sagens rette Sammenhæng, i sær, naar gives leilighed at tale med den Kiere Hr. Provst *Hee*, han da maatte faae at vide dette uartige Barns Opførsel. Men hvad Hovedsagen anbelanger, da indseer ieg meget vel Umueligheden, at faae nogen vis Effterretning udenlands fra, om dette Menneskes Omstændigheder, hvorfor ieg tænker, at ville forrette Troelovelsen, naar han fremstiller Forløftnings Mænd effter Loven.

Christianshaun 7de Mart. 1772.

J. Hvid.

(Egenhändig Original i Sjællands Bispearkiv, Indkomne Breve fra København 1772).

5.

1772 22. Febr. Danske Kancelli til Sjællands Biskop om at beskikke Grev Enevold Brandt en Præst.

Pro Memoria!

Da Greve *Brandt*, som er arresteret i *Citadellet Fridrichshavn*, har begiert, at der undertiiden maatte komme en Præst til ham for at tale med ham, hvilket ham er bleven tilladt; saa skulle Vi tjenstligst have Deres Høyærværdighed anmodet at ville udnævne en fornufftig Mand

af Stadens Præster, som De maatte finde meest beqvem til saaledes at besøge bemelte Greve *Brandt* i hans *Arrest*; og kunde Præsten til den Ende først melde sig hos *Commandanten* i *Citadellet*, Hr. *General Lieutenant Hoben*¹⁾.

Cancelliet den 22. *Februarii Anno* 1772.

Luxdorph. A. Schumacher. Dons. Høyer.

Til Biskop Hr. *Ludvig Harboe*.

(A. Original i Sjællands Bispearkiv, Kgl. Reskripter og Kollegialbreve for 1772. — B. Kopi i Danske Kancellis Arkiv, Depechekontorets Brevbog 1772 Nr. 43).

6.

1772 22. Febr. Sjællands Biskop til Provst J. Hee om at være Skriftefader for Grev Enevold Brandt.

D. 22. Febr. [1772]. Til Provst *Hee*.

Da Grev *Brandt*, som er arresteret i *Citadellet Fridrichshavn*, har begiert, at der undertiiden maatte komme en Præst til ham, for at tale med ham, hvilket ham er bleven tilladt; Saa er jeg ved en *Cancellie* Skrivelse af Dags *Dato* bleven ombedet, at ville udnævne en fornuftig Mand af Stadens Præster, som jeg maatte finde meest beqvem til saaleedes at besøge bemeldte Greve *Brandt* i hans *Arrest*. Efftersom nu Deres Velædelheds Indsigt, Erfarenhed og Retsindighed er mig bekiendt, saa har jeg udseet Dem til denne vigtige Forretning at besøge forbenævnte Grev *Brandt* udi hans *Arrest*, og ville Deres Velædelhed til den Ende først melde sig hos *Commandanten* i *Citadellet*, Hr. *General Lieutenant Hoben*. Næst af Hiertet at tilønske Herrens styrokende Naade og Velsigelse forbliver jeg med al *estime* *L. Harboe.*

(Egenhændig Kopi (3: Koncept) i Sjællands Bispearkiv, Kopibog for udgaaende Skrivelser 1772).

¹⁾ Generalmajor Levin Ludvig v. Hobe (Hoben) (1700—81) var fra 1768 Kommandant i *Citadellet*.

7.

1772 25. Marts. Provst Jørgen Hee til Sjællands Biskop om sit Besøg i Fængslet hos Struensee m. m.

Høyædle og Højærværdige
hr. Biskop
høy-gunstige Velyndere!

Tillige med indsluttede Betænckning om hr. *Biørnsens* Ansøgning¹⁾ har ieg den Ære allerydmygst at tacke for tilsente Prædiken, som vist buurde komme frem for Lyset²⁾, da den fortienet at læses med Efftertæncke, saa krafftig er den baade af Tancker og Udtryck, og Gud lade baade Erindringerne, som derudj ere giorte til Menniskene, giælde hos enhver paa sit Sted og i sin Stand, saa og de Begieringer og Bønner, som der ere fremførte, finde en naadig Bønhørelse for Herren, saa vist som ieg med megen baade Fornøjelse og Rørelse har læst den. Hvis det havde været mig for min saa meget betagne Tiids skyld mueligt, havde ieg ved personlig Opvartning mundtlig villet og skullet aflegge min allerydmygste Tacksigelse derfor, samt tillige mælde om min *maleficanter*³⁾ Tilstand, som ieg var, effter Sædvane, hos i Gaar og fant meget vel *disponeret*. Hvad den sidste underlige *raptus* er angaaende⁴⁾, sagde hand mig den selv, strax ieg kom til ham, ligesom den og blev mig sagt af *Commissionen*⁵⁾, som lod mig samme Gang kalde til sig, saasom den var i *Citadellet*, og fortaalte mig den, da ieg holdte den for en *paroxysmus levitatis*, hvilcket ieg og baade da og siden effter

¹⁾ En Ansøgning fra Præsten i Citadellet J. V. Bjørnsen i Anledning af hans Forflyttelse til Helsingør — jvfr. en vedlagt Skrivelse af 25. Marts 1772 fra Jørgen Hee.

²⁾ Hee sigter formentlig til Ludvig Harboes Takkeprædiken »Herrens vor Guds Tale om Fred og Frelse til et Folk, der søger ham, forestillet i en Prædiken, som blev holden udi Christiansborgs Slots-Kirke paa Tredie Sondag efter Hellig Tre-Konger 1772«, Kbhvn. 1772.

³⁾ c: Enevold Brandt.

⁴⁾ Herom findes intet i Jørgen Hee, Paalidelig Underretning.

⁵⁾ Den d. 20. Januar 1772 nedsatte Inkvisitionskommission.

har betydet ham, og hand *acquiesceret* med. Ellers vil ieg herved tillige allerydmygst mælde, at ieg ogsaa i Gaar var hos *Struensee*; Deres Højædle Højærværdighed vil det falde sælsomt, men Anledningen er denne: Da ieg i Søndags effter Afftensang sad hos *Brandt*, lod *General-Lieutenant von Hoben* mig kalde ud, og sagde mig, at *Dr. Münter* var hos ham, her *commendanten*, og bad ham sige mig, at *Struensee* ønskede at tale med mig for at sige mig noget, som ieg igien skulde mælde *Brandt*, hvortil ieg svarede, at naar *Generalen* det forlangede, og *Münter* var tilstæde, vilde ieg nock komme, hvorpaa blev aftalt, at vi skulde møde hos *Generalen* i Gaar Formiddag Kl. 9, da *Münter* gik foran, og *Generalen* fulgte med mig derhen; *Struensees* Andragende bestod først i en vidtløfftig *recit* af hands forrige slette *principia*, samt følgerne deraf, saavelsom en frivillig Tilstaaelse, at *Brandt* havde en og anden Gang talet med ham om *Religion*: hvilcket og *Brandt* selv forud havde sagt mig: |, men hand havde afviist ham med saadanne Ord, som passede sig paa hands Tæncke Maade den Gang, men bad mig nu, da ieg forlangte at vide, hvad hand vilde, ieg skulde sige til *Brandt*, at mælde ham, det hand nu havde andet Begreeb om *Religionen* med meere, som ey kand for Vidtløfftighed anføres, samt og i sær, at hand bekiendte at være Aarsag i *Brandts* Ulykke, hvilcket hand sagde med Taarene i Øynene, hvorpaa ieg forsickrede ham ey allene at skulle troligen mælde *Brandt* sligt, men at hand endog aldrig havde ytret for mig nogen Fortrydelse, men meget meere ønsket at spørge hands Omvendelse, hvorom ieg og effter hr. *Münters* Vedtaler havde givet ham Haab og Fortrøstning. Ieg gick derpaa ind til *Brandt*, og berattede ham alt dette, hvorved hand blev rørt¹⁾, og ieg troer nock, at ieg en an-

¹⁾ Om Samtalen 24. Marts 1772 mellem Hee og Struensee se nærmere i Jørgen Hee, Paalidelig Underretning, 1772, S. 38—42 og Balthasar Münter, Bekehrungsgeschichte des vormaligen Grafen Johann Friederich Struensee, 1772, S. 122 ff. 127 ff.

den Gang faar Ærinde fra ham til den anden i lige Tilfælde, *sed præsentibus iisdem testibus*¹⁾).

Dette har ieg syntes at ville ydmygst tilmælde Deres Højædle Højærværdighed, som et got *criterium* hos begge, henlevende med optænckeligst *veneration*

Deres Højædle Højærværdigh[eds]
allerydmygste og lydigste
tienes

Khavn. d. 25. Martj. 1772.

J. Hee.

(Egenhändig Original i Sjællands Bispearkiv, Indkomne Sager fra København 1772).

8.

1772 26. April. Kabinetssekretær A. Schumacher til Sjællands Biskop om Greverne Struensees og Brandts Henrettelse.

Promemoria.

Da døds-dommen i gaaer Formiddags, er vorden afsagt imod Greverne *Struensee* og *Brandt*, og hands Maytt. Kongen tillige har besluttet, at diße Forbryderes henrettelse skal skee paa næstkommende Tiirsdag morgen, om 8te Slet; saa er det, efter høykongelig Befaling, at jeg herved skal anmode Deres høy-Værdighed, behageligen herom at vilde underrette hr. Provst *Hee* og *D. Münter*, og at forsiune samme med de i slige Tilfælde fornødne *Ordres*.

Christiansborg, d. 26de April, 1772.

A. Schumacher.

Til hands høy-Værdighed hr. Biskop *Harboe*.

(Egenhändig Original i Sjællands Bispearkiv, Kgl. Reskripter og Kollegialbreve for 1772).

¹⁾ 30. Marts kom Hee igen til Struensee fra Brandt for at sige ham fra denne, »at den sande Siæleroe er ingen anden Steds at finde, end i den korsfæste Jesu«. Hee, anf. Skrift S. 42. B. Münter, anf. Skrift S. 151.

9.

1772 26. April. Sjællands Biskop til Provst J. Hee om Grev Enevold Brandts Henrettelse.

D. 26. April [1772]. Til Provst Hee¹⁾.

Da Døds Dommen i Gaar Formiddag er vorden afsagt imod Greverne *Struensee* og *Brandt* og H. M. Kongen tillige har besluttet, at disse Forbryderes Henrettelse skal skee paa næstkommende tiirsdag Morgen om 8te Slet, saa har jeg efter Høykongelig befaling herom at underrette D. Velæd., saavel at De derom i Henseende til Grev *Brandt* kand være viidende, som og at De tilliige ville erindre sig, hvad det Kongl. *Rescript* af 22. April 1768²⁾ i slige Tilfælde paabyder.

Jeg forbliver med megen *estime*

L. Harboe.

(Egenhændig Kopi (c: Koncept) i Sjællands Bispearkiv, Kopibog for udgaaende Skrivelser 1772).

¹⁾ Om Hees Følelser ved at modtage denne Skrivelse se Paalidelig Underretning, 1772, S. 64.

²⁾ Reskriptet af 22. April 1768 omhandler Delinkventers Beredelse til Døden af Præsterne og Udførelse til Retterstedet.